

UNİVERSİTEYA BİNGÖLİ
ENSTİTUYA ZIWANANÊ GANIYAN
QISIMÊ ZIWAN U EDEBİYATÊ ZAZAKİ

Tezê Masteri

ZAZAKİ DI WEXTİ

Ayetullah KARABEYESER

121301115

Mışawır

Prof. Dr. Orhan BAŞARAN

BİNGÖL – 2017

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
YAŞAYAN DİLLER ENSTİTÜSÜ
ZAZA DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

ZAZACA'DA ZAMANLAR

Ayetullah KARABEYESER

121301115

Danışman

Prof. Dr. Orhan BAŞARAN

BİNGÖL – 2017

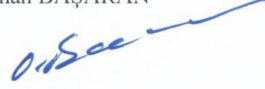
Yaşayan Diller Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma jürimiz tarafından Zaza Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında, Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ

Danışman: : Prof. Dr. Orhan BAŞARAN

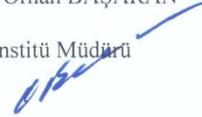
Üye : Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÜNERİGÖK

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Orhan BAŞARAN

Enstitü Müdürü

Bilimsel Etik Bildirimi

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Zazaki Dı Wexti / Zazaca'da Zamanlar* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Ayetullah KARABEYESER

FİHRİST

XULASA	VII
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT	IX
VATEYO VERİN.....	X
LİSTEYA TABLOYAN.....	XI
KILMNUŞTEYİ.....	XIII
DESTPÊKERDIŞ.....	1
Hedefê Ina Xebat.....	3
Muhimiya Ina Xebat	4
Çarçıwaya Ina Xebat	4
Çımeysi Ina Xebat	4

QISIMÊ YOYIN LETEYÊ YOYIN

1.WEXTO VİYERTE	6
1.1. Wexto Viyerteyo Sade	6
1.1.1. Wexto Viyerteyo Sade Dı Antişê Fiilan.....	6
1.1.1.1. Obje Nêr a u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a	6
1.1.1.2. Obje May a u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a.....	7
1.1.1.3. Obje Nêr a u Herfa Peyin a Fiili Vengın a.....	7
1.1.1.4. Obje May a u Herfa Peyin a Fiili Vengın a	8
1.1.1.5. Obje Zafomar a u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a	9
1.1.1.6. Obje Zafomar a u Herfa Peyin a Fiili Vengın a.....	10
1.1.1.7. Fiil Bê Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Vengın a	11
1.1.1.8. Fiil Bê Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a	13
1.2. Riwayatê Wextê Viyerteyi	14
1.2.1. Riwayatê Wextê Viyerteyi Dı Antişê Fiilan.....	14
1.2.1.1. Obje Nêr a u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a	14
1.2.1.2. Obje May a u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a	15
1.2.1.3. Obje Nêr a u Herfa Peyin a Fiili Vengın a.....	16
1.2.1.4. Obje May a u Herfa Peyin a Fiili Vengın a	17
1.2.1.5. Obje Zafomar a u Herfa Peyin a Fiili Vengın a	17
1.2.1.6. Obje Zafomar a u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a	18

1.2.1.7. Fiil Bê Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Vengın a	19
1.2.1.8. Fiil Bê Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a	20
1.3. Wexto Viyerteyo Dur	21
1.3.1. Wexto Viyerteyo Dur Dı Antışê Fiilan	21
1.3.1.1. Obje Nêr a u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a	21
1.3.1.2. Obje Nêr a u Herfa Peyin a Fiili Vengın a.....	22
1.3.1.3. Obje May a u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a	23
1.3.1.4. Obje May a u Herfa Peyin a Fiili Vengın a	23
1.3.1.5. Fiil Bê Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Vengın a	24
1.3.1.6. Fiil Bê Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a	25
1.3.1.7. Obje Zafomar a u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a	26
1.3.1.8. Obje Zafomar a u Herfa Peyin a Fiili Vengın a	27

**QISIMÊ YOYIN
LETEYÊ DIYIN**

2. WEXTO HİRA	30
2.1. Wexto Hira Dı antişê fiilan	30
2.1.1. Fiil Bı Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a	30
2.1.2. Fiil Bı Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Vengın a.....	32
2.1.3. Fiil Bê Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a.....	33
2.1.4. Fiil Bê Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Vengın a	34
2.2. Hikayeyê Wextê Hirayi.....	34
2.2.1. Hikayeyê Wextê Hirayi Dı Antışê Fiilan	34
2.2.1.1. Fiil Bı Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a.....	35
2.2.1.2. Fiil Bı Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Vengın a	35
2.2.1.3. Fiil Bê Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Vengın a	36
2.2.1.4. Fiil Bê Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a	37

**QISIMÊ YOYIN
LETEYÊ HİRİYIN**

3. WEXTO İNKAYIN.....	38
3.1. Wexto İnkayın Dı Antışê Fiilan	38
3.1.1. Fiil Bı Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a	38

3.1.2. Fiil B1 Objeyo u Herfa Peyin a Fiili Vengın a.....	39
3.1.3. Fiil Bê Objeyo u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a.....	40
3.1.4. Fiil Bê Objeyo u Herfa Peyin a Fiili Vengın a.....	41
3.2. Hikayeya Wextê Inkayini.....	41
3.2.1. Hikayeya Wextê Inkayini D1 Antışê Fiilan.....	41
3.2.1.1. Fiil B1 Objeyo u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a.....	42
3.2.1.2. Fiil B1 Objeyo u Herfa Peyin a Fiili Vengın a.....	42
3.2.1.3. Fiil Bê Objeyo u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a.....	43
3.2.1.4. Fiil Bê Objeyo u Herfa Peyin a Fiili Vengın a.....	44

QISIMÊ YOYIN LETEYÊ ÇARIN

4. WEXTO İSTİQBAL.....	45
4.1. Wexto İstiqbal D1 Antışê Fiilan.....	46
4.1.1. Fiil B1 Objeyo u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a.....	46
4.1.2. Fiil B1 Objeyo u Herfa Peyin a Fiili Vengın a.....	47
4.1.3. Fiil Bê Objeyo u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a.....	47
4.1.4. Fiil Bê Objeyo u Herfa Peyin a Fiili Vengın a.....	48
4.2. Hikayeya Wextê İstiqbali.....	49
4.2.1. Hikayeya Wextê İstiqbali D1 Antışê Fiilan.....	49
4.2.1.1. Fiil B1 Objeyo u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a.....	49
4.2.1.2. Fiil B1 Objeyo u Herfa Peyin a Fiili Vengın a.....	50
4.2.1.3. Fiil Bê Objeyo u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a.....	50
4.2.1.4. Fiil Bê Objeyo u Herfa Peyin a Fiili Vengın a.....	51

VATEYO PEYİN.....	53
BİBLİYOGRAFYA.....	54

XULASA

20-30 serr ra peyin dı gramerê Zazaki ser xebati zidyayi. Labelê reyna zi merdum nêşkeno vaco mo mewzu her het ra biyo zelal. Çıqas têkî eseri pê hedefê fek u diyalektan ra wet u bı yo Zazakiya umumi ameyi hazırkerdış zi giraniya xebatan yo fek ya zi yo diyalekt ser a. Elbet xebati ki heta inka biyi, qey literaturê gramerê Zazaki muhim i. Feqet yo formo muşterek hema nêameyo meydan. Ina xebat, Zazaki dı şıxulyayışê wextan ser biya. Miyanê diyalektan ya zi fekan dı ferqiyeti u muşterekiyi wextan ameyi tesbitkerdış. Qey ferqiyetan taykerdış u muştereki zidnayış, çarçiwaya imkan u gramerê zıwani dı teklifê ma zi -bı izahê sebebê cı- ameyo ramotış.

Kelimeyi Muhimi: Diyalekta merkez, Diyalekta zımeysi, Diyaleta verroci, Gramerê Zazaki, Zazaki dı antişê fiilan, Zazaki dı wexti.

ÖZET

Zazacanın dilbilgisi ile ilgili kurallarının tespiti noktasında son yirmi – otuz yılda önemli çalışmalar yapılmışsa da, hâlâ yolun başında olduğu söylenebilir. Bu alanda yapılan çalışmaların büyük bir kısmı bir lehçe ya da ağızla sınırlı tutulmuştur. Bunun yanında Zazacanın farklı lehçe ya da ağızlarını ele alarak yazılmış dilbilgisi eserleri de mevcuttur. Şimdiye kadar yapılan çalışmalar, literatüre önemli katkılar sunmuş olsa da, tüm diyalekt ve ağızları kapsayabilecek ortak bir formun ortaya çıkması henüz sağlanamamıştır. Bu çalışmada *Zazaca'da Zamanlar* ele alınacaktır. Zazacanın üç temel diyalektinde (merkez, güney ve kuzey) zamanların kullanımının incelenmesi neticesinde farklılıklar ve ortaklıklar tespit edilmeye çalışılacak, farklılıkların olduğu durumlarda dilin rehberliğinde ortak bir forma ulaşmanın imkanları değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Güney diyalekti, Kuzey diyalekti, Merkez diyalekti, Zazaca gramer, Zazaca'da fiil çekimi, Zazaca'da zamanlar.

ABSTRACT

Significant studies have been done on the establishment of the rules of Zazaki Grammar in the late thirty years, but it may be articulated that the writers of Zazaki are at the bottom of the ladder yet. Most of the studies done are restricted to a dialect or an accent. Besides that, various dialects and accents of Zazaki grammars have been written. The studies done up to now contributed significant help to the literature, but a study comprising all the dialects and accents and resulting a standard form has not been achieved yet. This study, *The Tenses In Zazaki* is comprised of four chapters; Preterit, The Simple Present Tense, Continuous Tense and Future Tense. The Preterit is studied under the titles of The Perfect Tense and The Past Perfect; The Present is studied under the title of The Present Tense and Imperfect; Future Tense is studied under the title of The Future Tense and Future in The Past; and the Present Continuous Tense is studied independently. I will compare the conjugation of verb in terms of time in the three dialects (Central, North and South), determine the distinctness and similarities of verb conjugation in Zazaki dialects and try to propose a single form in the light of the language.

Key Words: Tenses in Zazaki, The Central Dialect, The North Dialect, The South Dialect, Verb Inflection in Zazaki, Zazaki Grammar.

VATEYO VERİN

Zazaki dı diyalektan ra xelisyayış u yo formo muşterek resayış mewzuyanê muhiman ra yo. Ina muhimi, bıxısusiyet mewzuyanê gramer dı binêna zidyena. Ino tez dı, bı ino hedef diyalektanê merkez, zıme u verroc dı wexti ameyi tiveranayış.

Ina xebat dı kitabê Munzur Çemi *Türkçe Açıklamalı Kirmancca (Zazaca) Gramer*, kitabê Deniz Gündüzi *Türkçe Açıklamalı Kürtçe Kirmancca/Zazaca Dil Dersleri*, kitabê Abdulaziz Bekiyi *Zazaca Dilbilgisi/Gramêr Zon Zazaki*, kitabê Harun Turguti *Türkçe Açıklamalı Zazaca Dilbilgisi* u kitabê Fahri Pamukçuyi *Gıramerê Zazaki/Zuwanrêznayi* ra misali diyayi. Eger derheqê yo mewzuyi dı nuştoği misal nêdaya, o ca tabloyan dı veng veradiyayo. Heme eseran dı bı ferqanê qıcan alfabeya Latin şıxulyaya. Wextê misal neqılkerdiş dı zi ini heme ferqiyeti mihafeze biyi.

Elbet pê yo xebat safıbiyayışê mewzuyê hındêk muhimi mımkun niyo. Labelê her xebat ma binêna eraver bena. Dora verin a ki hiri diyalektanê Zazaki dı mewzuyê wextan ame tiveranayış. Ma hivi keni ina xebat bıbo sebebê pê yo zaviyeya hira mewzuyanê binan ê gramerê Zazaki zi tiveranayış u kritikkerdişi.

Mudeyê nuştışê inê tezi dı qey desteg u rehberiya cı ez mışawırê tezê xu Prof. Dr. Orhan BAŞARAN, Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ, Yrd. Doç. Dr. İsmail NARİN u Öğr. Gör. Murat VAROLi ri zaf teşekur keno.

LÏSTEYA TABLOYAN

WEXTO VÏYERTEYO SADE

Tablo 1: Objê Nêr a u Fiil Pê Herfa Bêveng Qediyeno	7
Tablo 2: Objê May a u Fiil Pê Herfa Bêveng Qediyeno	7
Tablo 3: Objê Nêr a u Fiil Pê Herfa Vengın Qediyeno	8
Tablo 4: Objê May a u Fiil Pê Herfa Vengın Qediyeno	9
Tablo 5: Objê Zafomar a u Fiil Pê Herfa Bêveng Qediyeno.....	10
Tablo 6: Objê Zafomar a u Fiil Pê Herfa Vengın Qediyeno	11
Tablo 7: Fiil Objê Nêgeno u Pê Herfa Vengın Qediyeno	13
Tablo 8: Fiil Objê Nêgeno u Pê Herfa Bêveng Qediyeno.....	14

RÏVAYETÊ WEXTÊ VÏYERTEYÎ

Tablo 9: Objê Nêr a u Fiil Pê Herfa Bêveng Qediyeno	15
Tablo 10: Objê May a u Fiil Pê Herfa Bêveng Qediyeno	16
Tablo 11: Objê Nêr a u Fiil Pê Herfa Vengın Qediyeno.....	16
Tablo 12: Objê May a Fiil Pê Herfa Vengın Qediyeno	17
Tablo 13: Objê Zafomar a u Fiil Pê Herfa Vengın Qediyeno	18
Tablo 14: Objê Zafomar a u Fiil Pê Herfa Bêveng Qediyeno.....	19
Tablo 15: Fiil Objê Nêgeno u Pê Herfa Vengın Qediyeno	20
Tablo 16: Fiil Objê Nêgeno u Pê Herfa Bêveng Qediyeno.....	21

WEXTO VÏYERTEYO DURÎ

Tablo 17: Objê Nêr a u Fiil Pê Herfa Bêveng Qediyeno	22
Tablo 18: Objê Nêr a u Fiil Pê Herfa Vengın Qediyeno.....	22
Tablo 19: Objê May a u Fiil Pê Herfa Bêveng Qediyeno	23
Tablo 20: Objê May a u Fiil Pê Herfa Vengın Qediyeno	24
Tablo 21: Fiil Objê Nêgeno u Pê Herfa Vengın Qediyeno	25
Tablo 22: Fiil Objê Nêgeno u Pê Herfa Bêveng Qediyeno.....	26
Tablo 23: Objê Zafomar a u Fiil Pê Herfa Bêveng Qediyeno.....	27
Tablo 24: Objê Zafomar a u Fiil Pê Herfa Vengın Qediyeno	28

WEXTO HÏRA

Tablo 25: Fiil Bı Objeyo u Pê Herfa Bêveng Qediyeno	31
Tablo 26: Fekê Modan dı Anciyayişê 6 Fiilanê Xısusıyan	31
Tablo 27: Wexto Hıra dı Anciyayişê Fiilan	32

Tablo 28: Wexto Hira dı Anciyayişê Fiilan	32
Tablo 29: Fiil B1 Objê yo u Pê Herfa Vengın Qediyeno	33
Tablo 30: Fiil Objê Nêgeno u Pê Herfa Bêveng Qediyeno.....	34
Tablo 31: Fiil Objê Nêgeno u Pê Herfa Vengın Qediyeno	34

HİKAYEYA WEXTÊ HİRAYÎ

Tablo 32: Fiil B1 Objê yo u Pê Herfa Bêveng Qediyeno	35
Tablo 33: Fiil B1 Objê yo u Pê Herfa Vengın Qediyeno.....	36
Tablo 34: Fiil Objê Nêgeno u Pê Herfa Vengın Qediyeno	37
Tablo 35: Fiil Objê Nêgeno u Pê Herfa Bêveng Qediyeno.....	37

WEXTO İNKAYIN

Tablo 36: Fiil B1 Objê yo u Pê Herfa Bêveng Qediyeno	39
Tablo 37: Fiil B1 Objê yo Pê Herfa Vengın Qediyeno.....	40
Tablo 38: Fiil Objê Nêgeno u Pê Herfa Bêveng Qediyeno.....	40
Tablo 39: Fiil Objê Nêgeno u Pê Herfa Vengın Qediyeno	41

HİKAYEYA WEXTÊ İNKAYINÎ

Tablo 40: Fiil B1 Objê yo u Pê Herfa Bêveng Qediyeno	55
Tablo 41: Fiil B1 Objê yo u Pê Herfa Vengın Qediyeno.....	56
Tablo 42: Fiil Objê Nêgeno u Pê Herfa Bêveng Qediyeno.....	56
Tablo 43: Fiil Objê Nêgeno u Pê Herfa Vengın Qediyeno	57

WEXTO İSTİQBAL

Tablo 44: Partikeli Wextê İstiqbali	46
Tablo 45: Fiil B1 Objê yo u Pê Herfa Bêveng Qediyeno	47
Tablo 46: Fiil B1 Objê yo u Pê Herfa Vengın Qediyeno.....	47
Tablo 47: Fiil Objê Nêgeno u Pê Herfa Bêveng Qediyeno.....	48
Tablo 48: Fiil Objê Nêgeno u Pê Herfa Vengın Qediyeno	49

HİKAYEYA WEXTÊ İSTİQBALÎ

Tablo 49: Fiil B1 Objê yo u Pê Herfa Bêveng Qediyeno	50
Tablo 50: Fiil B1 Objê yo u Pê Herfa Vengın Qediyeno.....	50
Tablo 51: Fiil Objê Nêgeno u Pê Herfa Bêveng Qediyeno.....	51
Tablo 52: Fiil Objê Nêgeno u Pê Herfa Vengın Qediyeno	52

KILMNUŞTEYİ

- b. : bioni
e.c. : esero corin
e.n. : eyni nuştoğ
m. : may
m.c. : makaleya corin
n. : nêr
r. : ripel
y.o. : yoomar
z.o. : zafomar

DESTPÊKERDIŞ

Derheqê gramerê Zazaki dı xebata verin zıwanşinas Peter Lerchi kerda.¹ 1856 dı bınateyê Dewleta Osmanıyan u Rusan dı herb bı. Rusan, ino herb dı têkî eskeri Osmanıyan esir giroti. Miyanê ini eskeran dı Zazayi zi bibi. Akademiya İlıman ê Rusan, qey zıwanê ini eskeran ser xebıtyayış, wezife da Peter Lerchi. Lerchi zi ini eskeran fek ra zıwanê Zazaki dı, yo diyalog, hiri herbi ağayan u hiri meselayi qeyd kerdi.²

1906 dı Oskar Manni Siwerek u Kor dı Zazaki ser xebat kerd. Ina xebat, mergê Manni ra pey hetê İranolog Karl Hadanki ra, pê gramerê fekan ser yo analiz, serr ra 1932 dı Leipzig dı neşır bi.³ Ini xebatan ra pey, qısımê dıym ê seserra 20m dı zıwanşinasanê ğerbi Zazaki ser xebati xu zidnayı. Ina çarçiwa dı Terry Lynn Toddi⁴ 1985 dı, Ludwig Pauli⁵ zi 1998 dı gramerê Zazaki ser tezi nuşti. Bê inan, zê Jost Gippert, Eberhard Werner, Heiner Eichner, Werner König u C. M. Jacobsoni zıwanşınasi gramerê Zazaki ser xebıtyayı.⁶

Heto bin ra têkî mecmuayı ki 1970 ra pey veciyayı, tede derheqê gramerê Zazaki dı nuşteyi neşır biyi. Omara hiriym ê mecmuaya *Tirêj* a ki 1980 dı veciyaya tede hetê Pankisar Zerteng ra pê nameyê “Zazakiyê Ezirgani û Dıyarbekır”⁷ yo nuşte neşır biyo. Ina xebat dı feki Erzincan u Dıyarbekırı hetê xısusiyetanê veng, zemiran u fiilan ra ameyi tiveranayış.

Mecmuaya *Hêvi* ya ki omara cı ya verin 1983 dı Paris dı neşır biya, tede derheqê fiilanê piyabesteyanê Zazaki dı, bı nameyê “Dimilkî de Lêkerê Hevdudanî”⁸

¹ Peter Lerch, *Forschungen über die Kurden und die iranischen Nordchaldäer*, Leopold Voss, Leipzig 1857-1858. https://books.google.com.tr/books?id=LEUOAAAAQAAJ&ie=ISO-8859-1&redir_esc=y&hl=tr (12.06.2017 - 23.18)

² Mehmet Aslanoğulları, Lerch'in Zazaki Derlemelerinin Çevrim Yazımı ve Türlerine Göre Sözcüklerin Tahlili, *Enstitiya Zıwananê Ganiyan ê Üniversiteya Bingöli*, r.13. (Tezê Masteri)

³ Mesut Keskin, “Zaza Dili”, *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi*, Serr:1, Cild:1, Omar:1, 2015, r.98.

⁴ Terry Lynn Todd, *A Grammar of Dimili / Also Known as Zaza*, University of Michigan, Michigan 1985. <http://www.zazaki.de/english/T.L.Todd-AGrammarofDimli.pdf> (13.06.2017- 14.31)

⁵ Ludwig Paul, *Zazaki: Grammatik und Versuch einer Dialektologie*, Reichert Verlag, Wiesbaden 1998.

⁶ Murat Varol, “Cumhuriyetten Günümüze Zazaca'nın Eğitim Faaliyetleri İçerisindeki Durumu”, *Turkish Studies*, Cild:10/3, 2015, r. 1074.

⁷ Pankisar Zerteng, “Zazakiyê Ezirgani û Dıyarbekır”, *Tirêj*, Omar:3, 1980, r. 7-15.

⁸ Malmisanj, “Dimilkî de lêkerê hevdudanî”, *Hêvi*, Omar:1, Paris 1983, rp.67-82.

yo nuşteyi ca giroto. Omara diyın ê eyni mecmua dı zi binê sernuşteyê “Dimilkî Miyan di Ciyaya Vatişan”⁹ dı, fekanê Zazaki dı ferqiyeti veng u nuştışi kritik biyi.

Ini serran ra pey Awrupa dı mecmuayi Zazaki zidyayi. Mecmuayi *Ayre* u *Piya* yi ki hetê Ebubekir Pamukçuyi ra ameyi vetiş, tede derheqê gramerê Zazaki dı nuşteyi neşır biyi. Mecmuaya *Vate* ya ki serra 1997 dı İsveç dı dest bı neşır kerd u serra 2003 ra nat zi İstanbul dı veciyena tede derheqê gramerê Zazaki dı xebati neşır biyi. Zê mecmuaya *Çıme*, mecmuayi ki serranê 2000 ra pey Awrupa dı neşır biyi, inan dı zi derheqê gramer dı makaleyan ca giroto.¹⁰

Serranê peyinan ê seserra 20ın u bı xıusiyet serranê verinan ê seserra 21ın dı hını derheqê gramerê Zazaki dı neşiri zidyayi. Zülfü Selcan¹¹, C. M. Jacobson¹², Roşan Lezgin¹³, Serkan Oğur¹⁴, Said Veroj¹⁵, Sebahattin Gültekin¹⁶, Malmîsanij¹⁷, Fahri Pamukçu¹⁸, Harun Turgut¹⁹, Munzur Çem²⁰, Deniz Gündüz²¹, Abdulaziz Beki²² derheqê grameri dı eseri nuştı.

Qısımêkê ini eseran bı hirayi, qısımêk zi bı kılmi gramerê Zazaki ser vınderti. Miyanê nuštoğan dı wextan ser yo mutabaqat çin o. Bê wextanê viyerteyan hema hema heme wextan ser ixtilaf esto. Goreyê têkin Zazaki dı bınateyê wextê inkayını u

⁹ Malmisanij, “Dimilkî Miyan di Ciyaya Vatişan”, *Hêvî*, Omar:2, Paris 1984, rp.86-103.

¹⁰ Asmêno Bêwayir, “Zazaca’da -ê Ünlüsünün Kullanımı ve Yazım Hataları”, *Çıme*, Omar:4, 2006, rp. 24-31.

¹¹ Zülfü Selcan, *Grammatik der Zaza-Sprache: Nord-Dialekt (Dersim-Dialekt)*, Wissenschaft & Technik Verlag, Berlin 1998.

¹² C. M. Jacobson, *Rastmustena Zonê Ma - Zazaca Yazım Klavuzu*, Tij Yayınları, İstanbul 2001; e.n., *Zazaca Okuma Yazma El Kitabı*, Tij Yayınları, İstanbul 1999.

¹³ Roşan Lezgin, *Dersê Ziwanî*, Roşna Yayınevi, Diyarbakır 2012.

¹⁴ Serkan Oğur, *Farsça-Zazaca-Kurmancca Mukayeseli Gramer ve Temel Sözlük*, Yazılama Yayınevi, İstanbul 2014; e.n., *Zazakî/Kirmanckî Destûr (Gramer) Be Qesey Kerdenê*, Yazılama Yayınevi, İstanbul 2014.

¹⁵ Seid Veroj, *Veracêkerdena Gramerê Zazakî û Kurmancî/Hevberkirina Gramera Zazakî û Kurmancî*, Ava Yayınları, İstanbul 2014.

¹⁶ Sebahattin Gültekin, *Ro Ser Zarawaya Kirmancki Xebata Grameri*, İstanbul Kürt Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2010.

¹⁷ M. Malmisanij, *Kurmancca ile Karşılaştırmalı Kirmancca (Zazaca) Dilbilgisi*, Vate Yayınevi, İstanbul 2015; e.n., *Kürtçe’de Ses Değişimi*, Vate Yayınevi, İstanbul 2013.

¹⁸ Fahri Pamukçu, *Gramerê Zazaki*, Tij Yayınları, İstanbul 2001.

¹⁹ Harun Turgut, *Türkçe Açıklamalı Zazaca Dilbilgisi*, Tij Yayınları, İstanbul 2009.

²⁰ Munzur Çem, *Türkçe Açıklamalı Kirmancca (Zazaca) Gramer*, (Neşirê 2.) Deng Yayınları, İstanbul 2013.

²¹ Deniz Gündüz, *Türkçe Açıklamalı Kirmancca / Zazaca Dil Dersleri*, Vate Yayınları, İstanbul 2009.

²² Abdulaziz Beki, *Gramêr Zon Zazaki / Zazaca Dilbilgisi*, Bingöl Üniverstesi Yayınları, İstanbul 2015.

wextê hirayi dı ferq çin o.²³ Goreyê têkın zi wexto hira u wexto istiqbal eyne yi.²⁴ Nuštoği ki derheqê Zazaki dı zafı ra zê yobinan fıkrıyeni u gramer dı zi zaf hetan ra yobinan ra nızd i, miyanê inan dı zi derheqê wextan dı yo mutabaqat çin o. Mesela Gruba Xebata Vateyi ra Deniz Gündüz wextê inkayını u wextê hirayi zêpi vineno; labelê goreyê Roşan Lezgîni Zazaki dı wexto hira çin o.²⁵ Goreyê Munzur Çemi zi fekê Dersimi dı hem wexto inkayın, hem wexto hira u hem zi wexto istiqbal esto.²⁶

Wexti heme zıwanan dı mewzuyanê muhiman ra yi. Wexti egleb hiri qısımanê esasan ra yeni meydan. Wexto viyerte, wexto inkayın u wexto istiqbal.²⁷ Labelê wexti ki binê ini wextanê esasan dı yi, zıwan ra zıwan ferq kenı. Ina xebat dı Zazaki dı new wexti tesbit biyi u goreyê mıntıqayan ameyi tıveranayış.

Zazaki dı nameyê wextan u terimanê grameri ser zi yo fıkrı muşterek çin o. Wexti u terimi ge ge Tırki ra girıyayı, ge ge Erebkı ra ge ge zi Kurmanckı ra girıyayı. Heta ma dest ra ame, ma waşt ini nameyi u terimi Zazaki bi u rehet fam bıbi. Ma ino mewzu dı eseranê verinan ra zaf istifade kerd. Labelê têkı cayan dı goreyê ma nameyi ki şıxulyayı tede kêması bıbi. Ini cayan dı ma nameyi neweyi şıxulnayı.

Hedefê Ina Xebat

Gramerê Zazaki ser hem munaqaşayı u hem zi xebati devam kenı. Çıqas şıno ini xebati zıdyeni. Labelê çı heyfo hema zaf mewzuyan dı yo formo muşterek ra bahskerdış mumkun niyo. Eseri ki heta eyro grameri ser nusıyayı zafı ra teyna yo fek ya zi yo diyalekt ser nusıyayı. Qısımekê ini eseran dı Tırki, qısımekê inan dı Kurdki referans qebul bıya. Grameri ki pê referansê İngilizki u Erebkı nusıyayı zi esti. Hem goreyê mıntıqa nuştış u hem zi yona zıwani referans qebulkerdış, mewzuyê grameri dı eraver şıyayış ri beni engel. Ina xebat dı qey tesbitê qeydeyan Zazaki referans girıyaya. Hedefê ina xebat, wextan ser yo formo muşterek resayış o.

²³ Gündüz, r. 213.

²⁴ Turgut, r. 104.

²⁵ Lezgîn, r. 102.

²⁶ Çem, r. 148-150.

²⁷ Hasan Çiftçi, *Uygulamalı Farsça Grameri*, Eser Ofset Basın Yayın Mat., (Neşirê 2.), Erzurum 2013.

Muhimiya Ina Xebat

Heta eyro Zazaki dı wexti goreyê heme diyalektan nêameyi tiveranayış. Ina xebat dı şıxulyayışê wextan goreyê diyalektanê merkez, verroc u zıme ameyo tiveranayış. Neticeyê ini tiveranayış dı hem ferqiyeti hem zi muşterekiyi diyalektan ameyi ramotiş. Iney ra pey, sebebê ferqiyetan munaqaşa biyo u çarçiwaya qeydeyanê zıwani dı yo formo muşterek ameyo ramotiş.

Çarçiwaya Ina Xebat

Ina xebata tezê masteri dı Zazaki dı wexti kritik biyi. Xebat çar lete ya. Leteyê yoyın dı ca dıyayo wextê viyerteyi. Ino lete xu miyan dı hiri lete yo. Ini leteyi wexto viyerteyo sade, riwayetê wextê viyerteyi u wexto viyerteyo duri yi. Leteyê dıyın dı wexto hira kritik biyo. Ino lete zi wexto hira u hikayeya wextê hirayi ra ameyo meydan. Leteyê hiriyın dı wexto inkayın u hikayeya wextê inkayını tetkik biyi. Leteyê çarın dı wexto istiqbal kritik biyo. Ino wext zi xu miyan dı biyo dı lete yi, wexto istiqbal u hikayeya wextê istiqbali.

Çımeyi Ina Xebat

Ina xebat dı panc eseran ra misali dıyayi. Kıtabê Munzur Çemi *Türkçe Açıklamalı Kırmancca (Zazaca) Gramer*, heştıyes leteyan ra yeno meydan. Esero ki 349 rıpelı yo dora verin 2003 dı, dora dıyın zi 2013 dı Neşırxaneyê Deng ra neşır biyo. Kıtabi ki derheqê grameri dı diyalekta zımeyi ser nusiyayi, miyanê inan dı kıtabo ki wextan ser zaf malumat dayo ino kıtab o. Ina xebat dı zi semedê inê xısusiyeti ino kıtab ameyo vicnayış.

Kıtabê Deniz Gündüzi *Türkçe Açıklamalı Kürtçe Kırmancca/Zazaca Dil Dersleri* vist u şeş leteyan ra yeno meydan. Kıtab 368 rıpelı yo u Neşırxaneyê Vate ra veciyayo. Kıtab dora verin serra 2006 dı, dora dıyın zi serra 2009 dı neşır biyo. Kıtab dı ca ca xısusiyeti diyalekta zımeyi esti. Kıtab dı derheqê wextan dı malumati hirayi esti. Qey iney, ina xebat dı ino kıtab ra istifade biyo.

Kıtabê Abdulaziz Bekiyi *Zazaca Dilbilgisi/Gramêr Zon Zazaki* dı qısımı yo. Her qısım xu miyan dı panc lete yo. Kıtabo ki serra 2015 dı Neşırxaneyê Üniversiteya Bingöli ra veciyayo 268 rıpelı yo. Kıtab goreyê fekê Çoligi nusiyayo. Fekê Çoligi dı derheqê grameri dı heta eyro bê inê kıtabi yo eser nênusiyayo, ina xebat dı zi ino semed ra ameyo vicnayış.

Kıtabê Harun Turguti *Türkçe Açıklamalı Zazaca Dilbilgisi* des leteyan ra yeno meydan. Dora verin serra 1997 dı İsveç dı teyna çend nusxayi xıusiyi neşır biyi. Kıtáb, dora dıyın zi serra 2009 dı Neşırxaneyê Tij ra veciyayo. Esero ki 240 rıpel o goreyê fekê Xarpêti nusiyayo. Bê inê eseri fekê Xarpêti ser zobi yo eser nêameyo nuştış. Ina xebat dı zi ino semed ra ca dıya inê eseri.

Kıtabê Fahri Pamukçuyi *Gıramerê Zazaki/Zuwanrêznayi* çaryes leteyan ra yeno meydan. Kıtábo ki serra 2001 dı Neşırxaneyê Tij ra veciyayo 432 rıpeli yo. Goreyê fekê Siwerek/Çermug nusiyayo. Eser dı wextan ser malumato hira esto. Ina xebat dı, qey inê xıusiyeti ameyo vicnayış.

Ina xebat dı wexti u goreyê wextan ancıyayışê fiilan, ini panc eseran ser ra kritik biyi. Hem muşterekiyi, hem zi ferqiyeti inê mıntıqayan ameyi tıveranayış. Iney ser ra zi kamci form zafi ra tercih biyo ya zi hetê qeydeyê zıwani ra bınêna munasıb o, pê misalan ameyo eşkera kerdış. Ini panc kıtaban dı zi pê ferqanê qıckekan alfabeya Latin şıxulyaya. Wextê misal neqılkerdış dı ino ferq muhafeze biyo. Fahri Pamukçuyi kıtabê xu dı Zazaki u Tırki malumat dayo, labelê nuştoganê binan kıtabanê xu dı teyna bı Tırki malumat dayo.

QISIMÊ YOYIN

LETEYÊ YOYIN

1.WEXTO VİYERTE

Wexto viyerte dı gure ameyo kerdiş u tamam biyo. Wexto viyerte dı fiil ser tesirê fail nê, ê obje esto. Yani weziyetê nêrti-mayti ya zi zafomarti, anciyayişê fiili dı goreyê faili nê, goreyê obje yo. Cêr dı hetê nêrti-mayti-zafomarti ra fiil ser xu ramotişê obje u halê transitifti-intransitifti dı weziyetê fiili mıntıqa bı mıntıqa ameyo tiveranayiş. Ino wext hiri leteyan ra yeno meydan.

1.1.Wexto Viyerteyo Sade

Qey inê wexti nameyi *Demo Vîyarteyo Dîyar*²⁸, *Demewo Verêno Vinaye*²⁹, *Mazi Qarib / Fiilê Dema Ştayi*³⁰ zi şixulyayi.

1.1.1.Wexto Viyerteyo Sade Dı Antişê Fiilan

Wexto viyerteyo sade dı weziyetê fiili, goreyê nêrti-mayti, zafomarti u transitif-intransitifi, pê heşt tabloyan ameyo kritikkerdiş.

1.1.1.1.Obje Nêr a u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a

Wexto ki obje nêr bo u herfa pêyina fiili bêveng bo fiil heme mıntıqayan dı bê wesıl anciyeno.

	Çem ³¹	Gündüz ³²	Beki ³³	Turgut ³⁴	Pamukçu ³⁵	Teklîfê Ma
1.Y.O	Mi wend	Mı o ard	Mı nuşt	Mı ard	Mı werd	Mı kitab wend
2.Y.O	To wend	To o ard	Tu nuşt	-	To werd	To kitab wend
3.Y.O/N	Ey wend	Ey o ard	Yi nuşt	-	Ey werd	Ey kitab wend
3.Y.O/M	Aye wend	Aye o ard	Yê nuşt	-	Ay werd	Ay kitab wend

²⁸ Çem, r. 152.

²⁹ Pamukçu, r. 307.

³⁰ Beki, r. 70.

³¹ Çem, r. 152.

³² Gündüz, r. 101.

³³ Beki, r. 72.

³⁴ Turgut, r. 98.

³⁵ Pamukçu, r. 308.

1.Z.O.	Ma wend	Ma o ard	Ma nuşt	-	Ma werd	Ma kitab wend
2.Z.O.	Şima wend	Şima o ard	Şima nuşt	-	Şima werd	Şima kitab wend
3.Z.O.	Înan wend	Înan o ard	Yin nuşt	-	Înan werd	Înan kitab wend

Tablo 1: Obje Nêr a u Fiil Pê Herfa Bêveng Qediyeno

1.1.1.2.Obje May a u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a

Wexto ki obje may bo u fiil pê herfa bêveng bîqediyoy teyna mîntıqayê Dersim dı wesıla -e ya ki maytiya obje mojnena ra yena peyniya fiili. Mîntıqayanê binan dı kokê fiili wesıl nêgeno.

	Çem ³⁶	Gündüz ³⁷	Beki ³⁸	Turgut ³⁹	Pamukçu ⁴⁰	Teklîfê Ma
1.Y.O	Mi wende	Mi a arde	Mı sa werd	Mı ard	Mı sa werd	Mı sa werd
2.Y.O	To wende	To a arde	Tu sa werd	-	To sa werd	To sa werd
3.Y.O/N	Ey wende	Ey a arde	Yi sa werd	-	Ey sa werd	Ey sa werd
3.Y.O/M	Aye wende	Aye a arde	Yê sa werd	-	Ay sa werd	Ay sa werd
1.Z.O.	Ma wende	Ma a arde	Ma sa werd	-	Ma sa werd	Ma sa werd
2.Z.O.	Şima wende	Şima a arde	Şima sa werd	-	Şima sa werd	Şima sa werd
3.Z.O.	Înan wende	Înan a arde	Yin sa werd	-	Înan sa werd	Înan sa werd

Tablo 2: Obje May a u Fiil Pê Herfa Bêveng Qediyeno

1.1.1.3.Obje Nêr a u Herfa Peyin a Fiili Vengin a

Ino weziyet dı fiil heme mîntıqayan dı halo sade ê wextê viyerteyi dı beno. Fiil nê wesıl geno, nê zi viraştayê cı dı yo çi bedilyeno.

³⁶ Çem, r. 152.

³⁷ Gündüz, r. 101.

³⁸ Beki, r. 77.

³⁹ Turgut, r. 98.

⁴⁰ Pamukçu, r. 308.

	Çem ⁴¹	Gündüz	Beki ⁴²	Turgut ⁴³	Pamukçu ⁴⁴	Teklifê Ma
1.Y.O	Mi goşt têv da	-	Mı wu musna	Mı wı tersna	Mı goşt bırna	Mı la bırna
2.Y.O	-	-	Tu wu musna	-	To goşt bırna	To la bırna
3.Y.O./N	Ey defter rusna	-	Yi wu musna	-	Ey goşt bırna	Ey la bırna
3.Y.O/M	-	-		-	Ay goşt bırna	Ay la bırna
1.Z.O.	-		Ma wu musna	-	Ma goşt bırna	Ma la bırna
2.Z.O.	-	-	Şıma wu musna	-	Şıma goşt bırna	Şıma la bırna
3.Z.O.	Domanan baxçe awe da	-	Yin wu musna	-	İnan goşt bırna	İnan la bırna

Tablo 3: Obje Nêr a u Fiil Pê Herfa Vengin Qediyeno

1.1.1.4.Obje May a u Herfa Peyin a Fiili Vengin a

Itya dı 2 formi esti. Formo verin dı maytiya obje fiil ser tesir nêkena, fiil zê tabloyê hiriyan halo sade ê wextê viyerteyi dı beno. Labelê formê diyino ki tabloyê çarin dı sutunanê yoyin, çarin u pancın dı ca geno tede yo ferq esto. Ino ferq, bedilyayişê herfa peyin a fiil o. Sutuna yoyin dı fiili *dayiş*, *rusnayiş* u *pernayiş*, ê çarin dı fiilê *tersnayiş* ê pancın dı zi fiilê *bırnayiş* şıxulyayi. Halo sade ê wextê viyerteyi dı ini heme fiili zi pê herfa -a qediyeni. Labelê itya dı qey maytiya obje ramotış ina herf bedilyaya u biya -ê.

	Çem ⁴⁵	Gündüz	Beki ⁴⁶	Turgut ⁴⁷	Pamukçu ⁴⁸	Teklifê Ma
1.Y.O	-	-	Mı çay gırna	Mı pising tersnê	Mı sa bırnê	Mı sa bırna / bırnê
2.Y.O	-	-	Tu çay gırna	-	To sa bırnê	To sa bırna / bırnê
3.Y.O./N	Lajekî aw dê mi	-	Yi çay gırna	-	Ey sa bırnê	Ey sa bırna / bırnê

⁴¹ Çem, r. 69, 55, 76.

⁴² Beki, r. 73.

⁴³ Turgut, r. 96.

⁴⁴ Pamukçu, r. 269

⁴⁵ Çem, r. 69,76.

⁴⁶ Beki, r. 77.

⁴⁷ Turgut, r. 97.

⁴⁸ Pamukçu, r. 269

3.Y.O/M	Gule mektube rusnê	-	Yê çay gırna	-	Ay sa bîrnê	Ay sa bîrna / bîrnê
1.Z.O.	-	-	-	-	Ma sa bîrnê	Ma sa bîrna / bîrnê
2.Z.O.	-	-	Şıma çay gırna	-	Şıma sa bîrnê	Şıma sa bîrna / bîrnê
3.Z.O.	Qertalan zerence pernê	-	Yin çay gırna	-	İnan sa bîrnê	İnan sa bîrna / bîrnê

Tablo 4: Obje May a u Fiil Pê Herfa Vengın Qediyo

1.1.1.5.Obje Zafomar a u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a

Wext obje zafomar bo, qey fiil ser tesirê zafomarti ramotış ciya formi şıxulyayi. Diyalekta zıme u verroc dı ze ku tabloyê pancın dı sutunanê yoyın, dıyın u pancın dı êseno têna wesıla -î/-i ya ki alametê zafomarti ya, ameya peyniya fiilan. Labelê diyalekta merkez dı 2 formi êseni. Formo verin o ki sutuna hiriyn dı yo, inê formi dı fiilê *werdışi* zê diyalektanê zıme u verrocı wesıla zafomarti -i girota; feqet mey dır herfa vengın a heceya verin a fiili -e zi bedılyaya u biya -ê. Formê dıyın o ki sutuna çarın dı êseno ey dı zi fiilê *ardışı* wesıl nêgirota; ancax herfa vengın a sareyê kelimeya ki -a wa kılm a, ancıyaya u biya derg. Ca ra ca vatış dı her zıwan dı ferqiyet esto. Hema semedê grameri, fekan ra wet çarçiwaya sistem u matematikê zıwan dı nuştış muhim o. İtya dı zi goreyê ina çarçiwa formi sutuna yoyın, dıyın u pancın bınêna maqul êseni. Yani wext obje zafomar bo u fiil pê herfa bêveng bıqediyo esasê fiili dı bedılyayış icab nêkeno, teyna wesıla zafomarti -i peyniya fiili ardış bes o.

	Çem ⁴⁹	Gündüz ⁵⁰	Beki ⁵¹	Turgut ⁵²	Pamukçu ⁵³	Teklifê Ma
1.Y.O	Mi wendî	Mi ê berdî	Mı sê wêrdi	Mı ârd	Mı say werdi	Mı sayi werdi
2.Y.O	To wendî	To ê berdî	Tu sê wêrdi	-	To say werdi	To sayi werdi
3.Y.O./N	Ey wendî	Ey ê berdî	Yi sê wêrdi	-	Ey say werdi	Ey sayi werdi

⁴⁹ Çem, r. 153.

⁵⁰ Gündüz, r. 101.

⁵¹ Beki, r. 77.

⁵² Turgut, r. 98.

⁵³ Pamukçu, r. 286.

3.Y.O/M	Aye wendî	Aye ê berdî	Yê sê wêrdi	-	Ay say werdi	Ay sayi werdi
1.Z.O.	Ma wendî	Ma ê berdî	Ma sê wêrdi	-	Ma say werdi	Ma sayi werdi
2.Z.O.	Şima wendî	Şima ê berdî	Şima sê wêrdi	-	Şima say werdi	Şima sayi werdi
3.Z.O.	Înan wendî	Înan ê berdî	Yin sê wêrdi	-	Înan say werdi	Înan sayi werdi

Tablo 5: Obje Zafomar a u Fiil Pê Herfa Bêveng Qediyeno

1.1.1.6.Obje Zafomar a u Herfa Peyin a Fiili Vengin a

Itya dı zafomartiya obje xu fiil ser zi mojnena ra u fiil zafomar şixulyeno. La ze ku tabloyê şeşın dı êseno hem obje dı hem zi fiil dı xu ramotışê zafomarti zêpi niyo. Sutuna yoyın dı *qelemê surî* u *kitabî* bı wezifeyê obje şixulyayi. Her dıyın dı zi semedê zafomari *-î* şixulyayo. Sutuna dıyın dı kelimeya *dar* a ki obje ya, a zi pê wesıla *-î* biya zafomar. Qey fiil dı zafomarti ramotış wesıla zafomarti *-î* ameya peyniya fiilanê *rijna*, *herîna* u *birna*. Feqet ino hal dı 2 vengini tidıma ameyi. Semedê iney herfa *-y* ya miyanci kota binateyê *-a* u *-î* u ancıyayışê fiilan weziyetê *rijnayî*, *herînayî* u *birnayî* dı tamam biyo.

Labelê sutunanê binan dı weziyet eyini niyo. Sutuna hiriyn dı zafomartiya obje pê omar vaciyaya; ancax obje dı çıyo ki zafomarti bımojno ra çın o. Sutunanê hiriyn u çarın dı fiil dı zafomarti pê kotış u bedılyayışê vengın ameya ramotış. Sutuna hiriyn dı fiilê *girnayışi* şixulyayo. Ino fiil halo sade dı beno *girna*. Sutuna çarın dı zi fiilê *tersnayışi* beno *tersna*. Ino hal dı semedê zafomarti ramotış lazımo wesıla zafomarti *-i* bı herfa *-y* ya miyanci bêro peyniya ini fiilan. Yani gereka ini fiili bibi *girna+y+i=girnayî* u *tersna+y+i=tersnayî*. Feqet itya dı herında wesıla zafomarti gırotış dı herfa peyin a fiil yona vengi ser bedılyaya u herfa *-a* biya *-ê*. Sutuna pancın dı zi hem obje hem zi fiil pê *-y* biyi zafomar. Têkî fekanê Zazaki dı kelimeya ki pê herfa vengın qediyena, wext a kelime formê zafomarti dı bêro şixulyayış, herında herfa miyanci u wesıla zafomarti peyniya ina kelime ardış, teyna herfa miyanci şixulyena. Ino weziyet tabloyê şeşın dı sutuna pancın dı xu keno eşkera.

Zazaki dı hema hema heme fekan dı kotış u bedılyayışê vengın zaf o. Ancax qey heme fekanê Zazaki dı formêko muşterek resayış, goreyê qeydeyê grameri nuştış muhim o. Fiili *girnayış*, *tersnayış* u *birnayışi* halo sade dı beni *girna*, *tersna*, *birna* u

ino hal dı hiri heme fiili zi pê herfa vengın qediyeni. Itya dı lazımo wesıla zafomarti ra ver herfa miyanci -y bêro u fiili ino qeyde bıbi zafomar. Yani lazımo fiili formanê *girnayi, tersnayı u bırnayı* dı bêri şıxulyayış.

	Çem ⁵⁴	Gündüz ⁵⁵	Beki ⁵⁶	Turgut ⁵⁷	Pamukçu ⁵⁸	Teklîfê Ma
1.Y.O	-	-	Mı dı çay gırnê	Mı yi/şıma tersnê	Mı say bırnay	Mı sayi bırnayı
2.Y.O	-	To darî bırnayî	Tu dı çay gırnê	-	To say bırnay	To sayi bırnayı
3.Y.O./N	Hukmatî banê marıjnayî	-	Yi dı çay gırnê	-	Ey say bırnay	Ey sayi bırnayı
3.Y.O./M	Berfîne qelemê surî herîrnayî	-	Yê dı çay gırnê	-	Ay say bırnay	Ay sayi bırnayı
1.Z.O.	-	-	-	-	Ma say bırnay	Ma sayi bırnayı
2.Z.O.	-	-	Şıma dı çay gırnê	-	Şıma say bırnay	Şıma sayi bırnayı
3.Z.O.	Înan kitabî herîrnayî	-	Yin dı çay gırnê	-	Înan say bırnay	Înan sayi bırnayı

Tablo 6: Obje Zafomar a u Fiil Pê Herfa Vengın Qediyeno

1.1.1.7.Fiil Bê Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Vengın a

Tabloyê hotın dı fiilê *tersayışi* sutuna çarın dı pê new zemiran ancıyayo. Ino fiil yo ca dı pê herfa *-o*, hiri cayan dı pê herfa *-a* u panc cayan dı zi pê herfa *-ê* qediyayo. Fiil rêza verin dı pê herfa *-o* qediyayo. Itya dı fail nêr o. Cayi ki fiil pê herfa *-a* qediyayo cı ra rêzanê dıyın u çarın dı fail may a, rêza pancın dı fail nêr o, cayi ki pê *-ê* qediyayo cı ra failê rêza hiriyn nêr o, faila rêza şeşın may a. Faili rêzanê hotın, heştın u newın zi zafomar i. Teyna ina misal ra zi muhimiya matematikê zıwani fam nêbeno. Çunki fam nêbeno ki *-ê* işaretê çıta ya, çıta mojnena ra. Gelo wesıla nêrti ya, ê mayti ya, ya zi wesıla zafomarti ya?

Formo ki hetê ma ra ameyo tercihkerdış, pê ini formi, eyni fiil dı safikerdışê mesela bınêna rehet êseno. Çar cayan dı fiil pê *-i* qediyeno. Ini hiri formi zafomar i u

⁵⁴ Çem, r. 58, 100, 90.

⁵⁵ Gündüz, r. 228.

⁵⁶ Beki, r. 77.

⁵⁷ Turgut, r. 96

⁵⁸ Pamukçu, r. 269

yo zi formê şexisê dıyın o yoomaro nerki yo ki ino zi Zazaki dı biistisna formê zafomar dı şıxulyeno. Formê şexisê hiriyn ê yoomarê nerki ino wext dı timotım bêwesıl yani kokê formê sadeyi dı beno. Formê şexisanê yoyın u dıyın ê yoomarê mayki wesıla -a girota ki ina wesıl maytiya inan kena eşkera. Formê şexisê yoyın ê yoomarê nêrki wesıla -o girota, ina zi nêrtiya inê şexısı mojnena ra. Itya dı teyna formê şexısa hiriyn a yoomara mayki mend. A zi dı forman dı yena şıxulnayış. Formêk dı zê şexisê hiriyn ê neri yena şıxulyayış. Mesela *Fatma tersa*. Formo bin dı zi herfa -a ya ki peyniya fiil dı ya, bedılyena u bına -ê. Goreyê ino qeydeyi zi misala ma bena *Fatma tersê*.

Çıqas eşkeraya tabloyê şeşın dı derheqê zafomarti ramotış dı malumat dıyayo zi itya dı yona dor ramojoyayışê zafomarti ser vındertış icab keno. Çunki itya dı zi yo timiyonêki êsena. Sutuna dıyın u pancın dı eyni fiil, fiilê *şiyayışi* şıxulyayo. Labelê wext ma hetê vırazyayışê zafomarti ra bionı cı ra bınate dı ferq esto. Sutuna dıyın dı fiil formanê zafomar dı *şiy* nusiyayo, sutuna pancın dı 2 cayan dı *şi*, 2 cayan dı zi *şim* nusiyayo. Hına êsena ki sutuna dıyın dı herfa -y ya ki gureyê miyanciti kena herında wesıla zafomarti dı şıxulyaya. Sutuna pancın dı zi 2 cayi ki tede *şi* nusiyayo reyna wesıla zafomarti nêşıxulyaya. Formê dıyın ê sutuna pancın dı zi xısusiyetê wesıla şexisê yoyın ê zafomara ki diyalekta zıme dı -ime ya, xu mojnena ra. Ino xısusiyet diyalekta verroc dı zi ca ca êsena. Labelê itya dı reyna wesıla zafomarti fiil ra kota. Wesıla zafomarti -i her weziyet dı ramotış hetê qeydeyê zıwani ra bınêna raşt êsena.

Itya dı zemirê şexisê yoyın ê yoomari *ez* ser vındertış icab keno. Zazaki dı zemiranê şexısan ê yoomaran ra, teyna ê şexisê hiriyn, heme mıntıqayan dı bı heme zelaliya xu nêr u may yobinan ra ciya yi. Ina ciyati teyna vatış dı niya. Nameyê zemiran zi ciya vaciyeni. Qey nêr zemirê *o/wı*, qey may zi zemirê *a/ya* şıxulyeni. Qey şexisê yoyın zemirê *ez*, qey şexisê dıyın zemirê *ti* şıxulyeni. Zemirê şexisê dıyın zi bê tay cayi ki tede diyalekta zıme qısey bena hema hema heme mıntıqayanê binan dı wextê antişê fiil dı nêrti u maytiya xu dano teber. Qey cini *ti ameya*, *ti şiya*, *ti cuyaya*, qey camerdi zi *ti ameyi*, *ti şiyi*, *ti cuyayi*. Labelê şıxulyayışê zemirê *ez* hındêk zelal niyo. Tabloyê hotın dı ino zemir teyna sutuna çarın dı her dı forman dı zi şıxulyayo. Ino zemir, bıxısusiyet diyalekta merkezi dı u zê Piran u Erğeni têki cayanê Diyarbekiri dı, zê zemirê şexisê dıyın, nêrti u maytiya xu antişê fiil dı mojneno ra. Zê *ez ameyo*, *ez ameya*. Ze ku cor dı zi ame bı vatış Zazaki dı xısusiyetê

nêrti-mayti zaf muhim o. Ino sebeb ra lazimo itya dı zi ino zemir qey may u nêr ciya bêro antiş.

	Çem ⁵⁹	Gündüz ⁶⁰	Beki ⁶¹	Turgut ⁶²	Pamukçu ⁶³	Teklîfê Ma
1.Y.O/N	Ez amane	Ez şîya	Ez vêşa	Ez terso	Ez şîya	Ez tersawo
1.Y.O/M				Ez tersa		Ez tersawa
2.Y.O/N	Ti ama	Ti şîy	Tı vêşey	Tı tersê	Tu şî	Tı tersayi
2.Y.O/M	-	Ti şîya	Tı vêşa	Tı tersa	-	Tı tersawa
3.Y.O/N	O ame	O şî	Wu vêşa	Wı tersa	O şî	O tersa
3.Y.O/M	A amê	A şîye	Ya vêşa	Ya tersê	A şî	A tersa / tersê
1.Z.O	Ma ameyîme	Ma şîy / şîyîme	Ma vêşey	Ma tersê	Ma şim	Ma tersayi
2.Z.O	Şima ameyî	Şima şîy	Şima vêşey	Şima tersê	Şima şim	Şima tersayi
3.Z.O	Ê ameyî	Ê şîy	Yi vêşey	Yi tersê	Ê şî	Ê / Yı tersayi

Tablo 7: Fiil Obje Nêgeno u Pê Herfa Vengın Qediyeno

1.1.1.8.Fiil Bê Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a

Itya dı zi zemirê *ez* bê sutuna çarın teyna formê mayti dı ameyo şıxulyayış. Feqet ze ku cor dı vaciya, ini zemiri hem formê nêrti dı, hem zi formê mayti dı şıxulnayış icab kenê.

Tabloyê heştın dı, mewzuyê fiil dı zafomarti ramotış dı zi çend ferqi êseni. Sutuna hiriyın dı rêza dıyın u şeşın dı semedê zafomarti ramotış fiilê merdışı hem wesıla zafomari *-i* girota hem zi herfa vengın a heceya verin a fiili ya ki *-e* ya, vuriyaya u biya *-ê*. Sutuna çarın dı rêzanê dıyın, çarın, şeşın u heştın dı qey zafomarti ramotış teyna herfa vengın a heceya peyin a fiili *-e* vuriyaya u biya *-ê*. Itya dı herında herfa vengın a fiili vurinayış teyna wesıla zafomarti *-i* peyniya fiili dı nuştış bes o.

⁵⁹ Çem, r. 153.

⁶⁰ Gündüz, r. 98.

⁶¹ Beki, r. 72.

⁶² Turgut, r. 96.

⁶³ Pamukçu, r. 278.

	Çem ⁶⁴	Gündüz ⁶⁵	Beki ⁶⁶	Turgut ⁶⁷	Pamukçu ⁶⁸	Teklîfê Ma
1.Y.O/N				Ez vînderto		Ez mendo
1.Y.O/M	-	Ez menda	Ez merda	Ez vînderta	-	Ez menda
2.Y.O/N	-	Tî kewtî	Tî mêrdi	Tî vîndêrt	-	Tî mendi
2.Y.O/M	-	Tî kewta	Tî merda	Tî vînderta	-	Tî menda
3.Y.O/N	Kekil rakewt	O merd	Wu merd	Wî vîndert	O mend	O mend
3.Y.O/M	Zere rakewte	A rakewte	Ya merd	Ya vîndert	-	A mend
1.Z.O	-	Ma kewtî	Ma mêrdi	Ma vîndêrt	-	Ma mendi
2.Z.O	-	Şîma vîyartî	Şîma merdi	Şîma vîndêrt	-	Şîma mendi
3.Z.O	Ê kewtî ra	Ê mendî	Yi merdi	Yi vîndêrt	-	Ê mendi

Tablo 8: Fiil Obje Nêgeno u Pê Herfa Bêveng Qediyeno

1.2. Riwayetê Wextê Viyerteyi

Ino wext pê nameyanê *Demo Vîyarteyo Nedîyar*⁶⁹, *Demewo Verino Aşnawite*⁷⁰, *Fiilê Dema Şıayı*⁷¹ zi name biyo. Ino wext, goreyê xîsusiyetê obje u fiili pê wesîlanê *-o/-u, -a, -yo/-wo, -ya/-wa* vîrazyeno.

1.2.1. Riwayetê Wextê Viyerteyi Dı Antîşê Fiilan

Riwayetê wextê viyerteyi dı weziyetê fiili heşt tabloyan dı ameyo kritikkerdiş.

1.2.1.1. Obje Nêr a u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a

Wext obje nêr bo qey riwayetê wextê viyerteyi vîraştîş teyna yo herf peyniya fiili ardîş bes o. Ina herf zi zafî ra *-o*, tay cayan dı zi *-u* ya. Tabloyê newın dı teyna sutuna çarın dı herfa *-u* ameya peyniya fiili, heme sutunanê binan dı semedê wexti ramotîş herfa *-o* şıxulyaya.

⁶⁴ Çem, r. 67-68, 84.

⁶⁵ Gündüz, r. 227-228.

⁶⁶ Beki, r. 72.

⁶⁷ Turgut, r. 97.

⁶⁸ Pamukçu, r. 309.

⁶⁹ Çem, r. 154, Gündüz, r. 19.

⁷⁰ Pamukçu, r. 267.

⁷¹ Beki, r. 75

	Çem ⁷²	Gündüz ⁷³	Beki ⁷⁴	Turgut ⁷⁵	Pamukçu ⁷⁶	Teklifê Ma
1.Y.O	Mi roman wendo	Mi o ardo	Mı hâk werdo	-	Mı goşt werdo	Mı kitab wendo
2.Y.O	To roman wendo	To o ardo	-	Tû ardu	To goşt werdo	To kitab wendo
3.Y.O/N	Ey roman wendo	Ey o ardo	-	-	Ey goşt werdo	Ey kitab wendo
3.Y.O/M	Aye roman wendo	Aye o ardo	-	-	Ay goşt werdo	Ay kitab wendo
1.Z.O	Ma roman wendo	Ma o ardo	-	-	Ma goşt werdo	Ma kitab wendo
2.Z.O	Şima roman wendo	Şima o ardo	Şima hâk werdo	-	Şima goşt werdo	Şima kitab wendo
3.Z.O	Înan roman wendo	Înan o ardo	-	-	Înan goşt werdo	Înan kitab wendo

Tablo 9: Obje Nêr a u Fiil Pê Herfa Bêveng Qediyeno

1.2.1.2.Obje May a u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a

Zazakî dî ha eslê cî dî, ha zi teyna vatîşê cî dî hema hema anciyayîşê hema formanê wextan dî zaf ra tay ferqiyet êseno. Labelê riwayetê wextê viyerteyî dî eger obje may bo u fiil zi pê herfa bêveng bîqediyî, ze ku tabloyê desîn dî êseno, bî ittifaq kokê fiili ra pey wesîla *-a* yena.

	Çem ⁷⁷	Gündüz ⁷⁸	Beki ⁷⁹	Turgut ⁸⁰	Pamukçu ⁸¹	Teklifê Ma
1.Y.O	Mi nama wenda	Mi a arda	Mı kerg werda	-	Mı sa werda	Mı hikaye wenda
2.Y.O	-	To a arda	-	Tû arda	To sa werda	To hikaye wenda
3.Y.O/N	Kalmemî manga rota	Ey a arda	-	-	Ey sa werda	Ey hikaye wenda
3.Y.O/M	Aye sa werda	Aye a arda	-	-	Ay sa werda	Ay hikaye wenda
1.Z.O	-	Ma a arda	-	-	Ma sa werda	Ma hikaye wenda

⁷² Çem, r. 154.

⁷³ Gündüz, r. 102

⁷⁴ Beki, r. 78.

⁷⁵ Turgut, r. 100.

⁷⁶ Pamukçu, r. 283

⁷⁷ Çem, r. 154, 70.

⁷⁸ Gündüz, r. 102.

⁷⁹ Beki, r. 78.

⁸⁰ Turgut, r. 100.

⁸¹ Pamukçu, r. 283.

2.Z.O	Şima saye werda	Şima a arda	-	-	Şima sa werda	Şima hikaye wenda
3.Z.O	-	Înan a arda	-	-	Înan sa werda	Înan hikaye wenda

Tablo 10: Obje May a u Fiil Pê Herfa Bêveng Qediyeno

1.2.1.3.Obje Nêr a u Herfa Peyin a Fiili Vengin a

Tabloyê yondesin dı sutuna hiriyın dı fiilê *girnayîşi*, sutuna pancın dı zi fiilê *birnayîşi* ameyi şıxulnayîş. Kokê wextê viyerteyê fiilê *girnayîşi* beno *girna*. Objeya şıt nêri ya. Ino hal dı lazımo fiil pê herfa *-o* bêro antîş. Yani bıbo *girna+o*. Labelê mo qeyde zi dı herfi vengini tidıma yeni u vatîşê cı beno zor. Semedê ina zori ra xelisyayîş itya dı kokê fiili ra pey *-w* ya zi *-y* ya miyanci yena u dıma zi wesıla inê wexti herfa *-o* yena. Yani anciyayîşê fiili beno *girnawo/girnayo*. Labelê ze ku sutuna hiriyın ê tabloyê yondesin dı êseno herfa vengin a peyina fiili kota u wesıla inê wexti herfa *-o* ameya herında ina herf. Sutuna çarın dı hem formo tamam hem zi formo kêmbiyaye şıxulyayo. Goreyê ma, zê formê dıyın ê sutuna çarın u sutuna pancın nuştîş, hem qey nuştîş dı muştereki, hem zi hetê bı qeydeyê zıwani nuştîş binêna minasib o.

	Çem	Gündüz	Beki ⁸²	Turgut ⁸³	Pamukçu ⁸⁴	Teklîfê Ma
1.Y.O	-	-	Mı şıt girno	-	Mı birnawo	Mı şıt gırnawo
2.Y.O	-	-	Tu şıt girno	Tu tersno / tersnawu	To birnawo	To şıt gırnawo
3.Y.O/N	-	-	Yi şıt girno	-	Ey birnawo	Eyi şıt gırnawo
3.Y.O/M	-	-	Yê şıt girno	-	Ay birnawo	Ay şıt gırnawo
1.Z.O	-	-	Ma şıt girno	-	Ma birnawo	Ma şıt gırnawo
2.Z.O	-	-	-	-	Şima birnawo	Şima şıt gırnawo
3.Z.O	-	-	Yin şıt girno	-	Înan birnawo	Înan şıt gırnawo

Tablo 11: Obje Nêr a u Fiil Pê Herfa Vengin Qediyeno

⁸² Beki, r. 78.

⁸³ Turgut, r. 100.

⁸⁴ Pamukçu, r. 267

1.2.1.4. Objê May a u Herfa Peyin a Fiili Vengin a

Sutuna hiriyin ê tabloyê duyesin dı, zê sutuna hiriyin ê tabloyê yondesın, reyna fiilê *gırnayişi* ameyo şıxulnayış. İtya dı zıwani destur nêdawo kotışê herf. İney ra kokê wextê viyerteyi ra pey herfa miyanci ameya u ay ra pey zi wesıla inê wexti herfa *-a* ameya u ancıyayışê fiili biyo *gırnawa*.

Sutuna çarın dı yo fiil hetê nuştoği ra 2 forman dı ancıyayo. Formo verin ayidê inê wexti yo. Labelê formê dıyın ra ino wext fam nêbeno.

	Çem	Gündüz	Beki ⁸⁵	Turgut ⁸⁶	Pamukçu	Teklîfê Ma
1.Y.O	-	-	Mı yo çay gırnawa	-	-	Mı aw gırnawa
2.Y.O	-	-	Tu yo çay gırnawa	Tu tersnêya / tersna	-	To aw gırnawa
3.Y.O/N	-	-	Yi yo çay gırnawa	-	-	Ey aw gırnawa
3.Y.O/M	-	-	Yê yo çay gırnawa	-	-	Ay aw gırnawa
1.Z.O	-	-	Ma yo çay gırnawa	-	-	Ma aw gırnawa
2.Z.O	-	-	Şıma yo çay gırnawa	-	-	Şıma aw gırnawa
3.Z.O	-	-	Yin yo çay gırnawa	-	-	İnan aw gırnawa

Tablo 12: Objê May a Fiil Pê Herfa Vengin Qediyeno

1.2.1.5. Objê Zafomar a u Herfa Peyin a Fiili Vengin a

Gelo formo zafomar ê riwayetê wextê viyerteyi Zazaki dı esto ya çin o. Tabloyê hiriyesın u çaryesın dı çıqas derheqê inê wexti dı misali dıyayi zi mewzu pê inê misalan zaf zelal nêbeno.

Tabloyê hiriyesın dı sutuna hiriyin dı reyna fiilê *gırnayişi* şıxulyayo. Labelê ina dor obje zafomar a. Qey zafomarti ramotış lazımo kokê wextê viyerteyi ra pey wesıla zafomarti bêro. İno hal dı kok *gırna* u wesıla zafomarti *-i* beni piser u *gırnai* yeno meydan. Feqet ina hew, dı vengini tidıma yeni. Qey iney ra xelısyayış zi herfa miyanci *-y* kona bırate u ancıyayışê fiili beno *gırnayi*. Feqet bırateyê inê ancıyayışi u ancıyayışê wextê viyerteyê sadeyi dı yo ferq çin o. Sutuna hiriyin ê tabloyê şeşın dı zi qey wextê viyerteyê sadeyi, hetê nuştoği ra eyini misal dıyaya.

⁸⁵ Beki, r. 78

⁸⁶ Turgut, r. 100.

Sutuna çarın dı hem goreyê xısusiyetê diyalekta merkez herfa *-a* ya ki herfa peyina vengın ê kokê fiili ya, bedilyaya u biya *-ê*, hem zi wesıla zafomarti, bı herfa miyanciya ameya peyniya fiili. Çıqas nuştoği qey wextê viyerteyê sadeyi misala *Mı şıma tersnê*⁸⁷ da wa zi reyna bı ino hal, misala tabloyê hiriyesın dı bınateyê wextê viyerteyê sade u riwayetê wextê viyerteyi dı yo ferq nêseno.

Sutuna pancın dı zi fiilê *birnayışi* şıxulyayo u qey inê wexti ramotiş herfa *-ê* şıxulyaya. Labelê itya dı zi yo ğemami êsena. Çunki nuştoği qey hikayeya wextê inkayini zi eyini wesıl şıxulnawa: *Ey koli birnayê*.⁸⁸

	Çem	Gündüz	Beki ⁸⁹	Turgut ⁹⁰	Pamukçu ⁹¹	Teklifê Ma
1.Y.O	-	-	Mı dı çay girnê	-	-	Mı leyi ronayi/ê
2.Y.O	-	-	Tu dı çay girnê	Tu tersnêyi	-	To leyi ronayi/ê
3.Y.O/N	-	-	Yi dı çay girnê	-	-	Ey leyi ronayi/ê
3.Y.O/M	-	-	Yê dı çay girnê	-	-	Ay leyi ronayi/ê
1.Z.O	-	-	Ma dı çay girnê	-	-	Ma leyi ronayi/ê
2.Z.O	-	-	Şıma dı çay girnê	-	-	Şıma leyi ronayi/ê
3.Z.O	-	-	Yin dı çay girnê	-	Qeçekan dari nêbirnayê	İnan leyi ronayi/ê

Tablo 13: Obje Zafomar a u Fiil Pê Herfa Vengın Qediyeno

1.2.1.6. Obje Zafomar a u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a

Sutuna yoyın u pancın dı semedê inê wexti ramotiş wesıla *-ê* ameya peyniya fiili. Eyni nuştoğan qey wextê viyerteyê sadeyi eyini fiili anti, labelê fiili pê wesıla *-i* qedinayi.⁹²

Formo ki sutuna hiriymın dı ca diyayo cı, bınateyê ê formi u wextê viyerteyê sade dı yo ferq çin o. Nuştoği qey inê wexti zi eyini misal daya.⁹³

⁸⁷ Turgut, r. 96.

⁸⁸ Pamukçu, r. 322.

⁸⁹ Beki, r. 77.

⁹⁰ Turgut, r. 100.

⁹¹ Pamukçu, r. 317.

⁹² b. Tablo 5, sutuni 1 u 5ın.

	Çem ⁹⁴	Gündüz	Beki ⁹⁵	Turgut	Pamukçu ⁹⁶	Teklîfê Ma
1.Y.O	Mi mektubî wendê	-	Mı dı sê wêrdi	-	Mı say werdê	Mı sayi werdi/ê
2.Y.O	To mektubî wendê	-	Tu dı sê wêrdi	-	To say werdê	To sayi werdi/ê
3.Y.O/N	Ey sayî werdê	-	Yi dı sê wêrdi	-	Ey say werdê	Ey sayi werdi/ê
3.Y.O/M	-	-	Yê dı sê wêrdi	-	Ay say werdê	Ay sayi werdi/ê
1.Z.O	-	-	Ma dı sê wêrdi	-	Ma say werdê	Ma sayi werdi/ê
2.Z.O	-	-	Şıma dı sê wêrdi	-	Şıma say werdê	Şıma sayi werdi/ê
3.Z.O	Înan mektubî wendê	-	Yin dı sê wêrdi	-	Înan say werdê	Înan sayi werdi/ê

Tablo 14: Obje Zafomar a u Fiil Pê Herfa Bêveng Qediyeno

1.2.1.7.Fiil Bê Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Vengin a

Tabloyê hotin ser ra derheqê zemirê *ez* dı eşkera bibi. İtya dı zi ma eşkeni eyni çi vaci. Heto bin ra fiil ra kotışê herfan, ino tablo dı zi bê sutuna dıyın u pancın heme sutunanê binan dı êseno. Sutuna yoyın dı fiilê *ameyişi* şıxulyayo. Kokê wextê viyerteyê inê fiili beno *ame*. Lazımo inê koki ra pey wesılı şexısan bêri. Sutuna hiriyın dı teyna rêzanê yoyın u şeşın dı wesıl tam nusiyaya. Sutuna çarın dı zi rêzanê yoyın, dıyın, çarın u pancın dı wesılı tam nusiyayi.

	Çem ⁹⁷	Gündüz ⁹⁸	Beki ⁹⁹	Turgut ¹⁰⁰	Pamukçu ¹⁰¹	Teklîfê Ma
1.Y.O/N	Ez ama	Ez huyaya	Ez remawa	Ez tersawo	Ez şıya	Ez ameyo
1.Y.O/M				Ez tersawa		Ez ameya
2.Y.O/N	Ti ama	Ti huyayî	Tu remê	Tı tersêyi	Tu şıyê	Tı ameyi

⁹³ b Tablo 5, sutuna 3yın.

⁹⁴ Çem, r. 154.

⁹⁵ Beki, r. 77.

⁹⁶ Pamukçu, r. 287.

⁹⁷ Çem, r. 155.

⁹⁸ Gündüz, r. 238.

⁹⁹ Beki, r. 77.

¹⁰⁰ Turgut, r. 99.

¹⁰¹ Pamukçu, r. 278

2.Y.O/M	-	Ti huyaya	-	Tı tersawa	-	Tı ameya
3.Y.O/N	O amo	O huyayo	Wu remo	Wı terso/tersawu	O şıyo	O ameyo
3.Y.O/M	A ama	A huyaya	Ya remawa	Ya tersêya/tersa	A şıya	A ameya
1.Z.O	Ma ameyîme	Ma huyayî	Ma remê	Ma tersêyi	Ma şiyê	Ma ameyi
2.Z.O	Şima amê	Şima huyayê	Şima remê	Şima tersêyi	Şima şiyê	Şima ameyi
3.Z.O	Ê amê	Ê huyayê	Yi remê	Yi tersêyi	Ê şiyê	Ê ameyi

Tablo 15: Fiil Obje Nêgeno u Pê Herfa Vengin Qediyeno

1.2.1.8.Fiil Bê Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a

Tabloyê şıyesın dı zi zemirê *ez* teyna sutuna çarın dı hem qey nêrti hem zi qey mayti şıxulyayo. Bê iney, zafomarti dı zi timiyoneki êsena. Rêzanê hiriyın, hotın, heştın u newın ê sutunanê hiriyın u çarın dı fiil formê zafomarti dı ancıyayo. Labelê heşt heme cayan dı zi hem wesıla zafomarti ameya peyniya fiili u hem zi herfa vengin a heceya peyin a fiilan *-e* vuriyaya u biya *-ê*. İtya dı *-ê* ser bedılyayışê ina herf luzum nêkeno.

Wext fiil bê obje bo, binateyê wextê viyerteyê sade u riwayetê wextê viyerteyi dı teyna zemiranê şexisê hiriyın dı ferq esto. Ancıyayışê zemiranê binan zêpi yo.

	Çem	Gündüz ¹⁰²	Beki ¹⁰³	Turgut ¹⁰⁴	Pamukçu ¹⁰⁵	Teklîfê Ma
1.Y.O/N	-	Ez kewta	Ez merda	Ez vınderto	-	Ez merdo
1.Y.O/M	-	Ez kewta	Ez merda	Ez vınderta	-	Ez merda
2.Y.O/N	-	Ti kewtî	Tı mêrdi	Tı vındêrti	-	Tı merdi
2.Y.O/M	-	Ti kewta		Tı vınderta	-	Tı merda
3.Y.O/N	-	O kewto	Wu merdo	Wı vındertu	O kewto	O merdo
3.Y.O/M	-	A kewta	Ya merda	Ya vınderta	Tırên menda	A merda
1.Z.O	-	Ma kewtî	Ma mêrdi	Ma vındêrti	-	Ma merdi

¹⁰² Gündüz, r. 99.

¹⁰³ Beki, r. 77

¹⁰⁴ Turgut, r. 100.

¹⁰⁵ Pamukçu, r. 319, 321

2.Z.O	-	Şıma kewtê	Şıma mêrdi	Şıma vindêrti	-	Şıma merdi
3.Z.O	-	Ê kewtê	Yi mêrdi	Yi vindêrti	-	Ê merdi

Tablo 16: Fiil Obje Nêgeno u Pê Herfa Bêveng Qediyeno

1.3. Wexto Viyerteyo Dur

Qey inê wexti teyna yo name nêşixulyayo. Zê *Demo Viyarteyo Nediyar o Verên*¹⁰⁶, *Demo Vêrdewo Vinaye*¹⁰⁷ nameyi şixulyayi. Ino wext, fiilo esas ra dima pê ameyişê formanê fiilê destegiri *-bı, -bi, -biyi* vırazyeno.

1.3.1. Wexto Viyerteyo Dur Dı Antişê Fiilan

Wexto viyerteyo dur bı heşt tabloyan kritik biyo.

1.3.1.1. Obje Nêr a u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a

Qey inê wexti vıraştış sutuna yoyin u diyin dı wesıla *-bî*, sutunanê çarın u pancın dı wesıla *-bı*, sutuna hiriyin dı zi wesıla *-ıv* şixulyaya. Sutunanê yoyin u diyin dı kokê fiili ra pey herfa *-î*, sutuna çarın dı zi herfa *-ı* ameya şixulyayiş. Sutuna pancın dı kokê fiili ra pey wesıla *-bı* ameya. Beno vatış dı têkı cayan dı kokê fiili ra pey semedê zıwanşeniki, goreyê teniki u qalini, herfa *-ı* ya zi *-i* bêro. Ancax ıtya dı ze ku tabloyê hotyesın dı sutunanê yoyin, diyin u çarın dı kokê fiili ra pey herf ameya, qet luzum nêkeno. Kokê fiili ra pey, wesıla inê wexti *-bı* ardış bes o.

Sutuna hiriyin dı zi qey inê wexti wesıla *-ıv* şixulyaya. Ino şıkıl, yo formo xerıpyaye ê *-bı* yo u teyna têkı mıntıqayan dı şixulyeno. Ina wesıl têkı cayanê Çoligi dı zi formê *-ıv* dı şixulyena.

	Çem ¹⁰⁸	Gündüz ¹⁰⁹	Beki ¹¹⁰	Turgut ¹¹¹	Pamukçu ¹¹²	Teklîfê Ma
1.Y.O	Mi wendîbî	Mi nan werdîbî	Mı nuştıv	Mı ardıbı / akerdıbı	Mı werdbı	Mı wendbı

¹⁰⁶ Çem, r. 157; Gündüz, r. 263.

¹⁰⁷ Pamukçu, r. 326.

¹⁰⁸ Çem, r. 157.

¹⁰⁹ Gündüz, r. 269.

¹¹⁰ Beki, r. 88.

¹¹¹ Turgut, r. 120

¹¹² Pamukçu, r. 327.

2.Y.O	To wendîbî	To berê teberî akerdîbî	Tu nuştiv	-	To werdbî	To wendbî
3.Y.O/N	Ey wendîbî	Ey kitab wendîbî	Yi nuştiv	-	Ey werdbî	Ey wendbî
3.Y.O/M	Aye wendîbî	Aye mîr mişte nêkerdîbî	Yê nuştiv	-	Ay werdbî	Ay wendbî
1.Z.O	Ma wendîbî	-	Ma nuştiv	-	Ma werdbî	Ma wendbî
2.Z.O	Şima wendîbî	Şima hêga nêramîfîbî	Şima nuştiv	-	Şima werdbî	Şima wendbî
3.Z.O	Înan wendîbî	-	Yin nuştiv	-	Înan werdbî	Înan wendbî

Tablo 17: Obje Nêr a u Fiil Pê Herfa Bêveng Qediyeno

1.3.1.2. Obje Nêr a u Herfa Peyin a Fiili Vengin a

Tabloyê heştyesin dî sutuna diyin dî binateyê kokê wextê viyerteyê fiili u wesîla inê wexti dî herfa -y êsena. Şixulyayişê ina herf luzum nêkeno çunki itya dî wayirê yo gureyi niya. Sutuna hiriyin dî wesîla -iv semedê tidîma ameyişê dîvenginan bedilyaya, herfa -i erziyaya u teyna herfa -v menda. Çiyo ki cor dî qey -iv vaciya itya dî yona dor vatış icab nêkeno. Sutunanê çarin dî kokê fiili ra pey wesîla -bi şixulyaya. Ino form şixulnayiş binêna munasîb êsena.

	Çem	Gündüz ¹¹³	Beki ¹¹⁴	Turgut ¹¹⁵	Pamukçu	Teklîfê Ma
1.Y.O	-	-	-	Mî wî tersnabî	-	Mî keye rijnabî
2.Y.O	-	-	Tu wu remnavî	-	-	To keye rijnabî
3.Y.O/N	-	-	-	-	-	Ey keye rijnabî
3.Y.O/M	-	-	Yê wî remnav	-	-	Ay keye rijnabî
1.Z.O	-	-	-	-	-	Ma keye rijnabî
2.Z.O	-	Şima keye rijnaybî	Şima wu remnavio	-	-	Şima keye rijnabî
3.Z.O	-	-	-	-	-	Înan keye rijnabî

Tablo 18: Obje Nêr a u Fiil Pê Herfa Vengin Qediyeno

¹¹³ Gündüz, r. 269.

¹¹⁴ Beki, r. 81, 88.

¹¹⁵ Turgut, r. 119.

1.3.1.3.Obje May a u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a

Sutuna dıyın ê tabloyê newyesın dı derheqê maytiya obje dı yo almet nêseno. Sutuna hiriyın dı wesıla *-iv* şıxulyaya. Ino form tabloyê hotyesın dı *-iv* bı. Fam beno ki qey maytiya obje ramotış herfa *-ı* biya tenik u biya *-i*. Eyni bedilyayış sutunanê çarın u pancın dı zi êseno. Ini sutunan dı zi wesıla ki tabloyê hotyesın dı *-bı* bi, semedê mayti ramotış teniki ser vuriyaya u biya *-bi*.

	Çem	Gündüz ¹¹⁶	Beki ¹¹⁷	Turgut ¹¹⁸	Pamukçu ¹¹⁹	Teklîfê Ma
1.Y.O	-	Mi saye werdîbî	Mı yo non werdiv	Mı ardibi	Mı werdbi	Mı sa werdbi
2.Y.O	-	-	-	-	To werdbi	To sa werdbi
3.Y.O/N	-	Ey qeleme şikitîbî	-	-	Ey werdbi	Ey sa werdbi
3.Y.O/M	-	Aye a ardîbî	Yê yo vara werdiv	-	Ay werdbi	Ay sa werdbi
1.Z.O	-		-	-	Ma werdbi	Ma sa werdbi
2.Z.O	-		-	-	Şıma werdbi	Şıma sa werdbi
3.Z.O	-	Înan zerfete werdîbî	-	-	Înan werdbi	Înan sa werdbi

Tablo 19: Obje May a u Fiil Pê Herfa Bêveng Qediyeno

1.3.1.4.Obje May a u Herfa Peyin a Fiili Vengın a

Sutuna dıyın ê tabloyê vistın dı kokê fiili ra pey herfa *-y* ameya; labelê ameyişê ma herf luzum nêkeno. Sutuna hiriyın dı kokê fiili ra pey formo xerıpyaye ê *-biya* u *-bı* şıklê *-via* u *-v* dı ameyo. Sutuna çarın u pancın dı herfa peyin a fiili ya ki *-a* ya, semedê maytiya obje ramotış bedilyaya u biya *-ê* u wesıla inê wexti ya ki weziyetê nêrtiya obje dı *-bı* bi, biya *-bi*.

	Çem	Gündüz ¹²⁰	Beki ¹²¹	Turgut ¹²²	Pamukçu ¹²³	Teklîfê Ma
1.Y.O	-	-	Mı ya remnavia	Mı ya tersnêbi	Mı sa bîrnêbi	Mı sa bîrnabi / bîrnêbi

¹¹⁶ Gündüz, r. 269.

¹¹⁷ Beki, r. 84, 80

¹¹⁸ Turgut, r. 120.

¹¹⁹ Pamukçu, r. 327

¹²⁰ Gündüz, r. 269.

¹²¹ Beki, r. 81, 88.

¹²² Turgut, r. 119.

¹²³ Pamukçu, r. 270.

2.Y.O	-	-	Tu ya remnavia	-	To sa bîrnêbi	To sa bîrnabi / bîrnêbi
3.Y.O/N	-	Ey dare bîrnaybî	Yi ya remnav	-	Ey sa bîrnêbi	Ey sa bîrnabi / bîrnêbi
3.Y.O/M	-	-	-	-	Ay sa bîrnêbi	Ay sa bîrnabi / bîrnêbi
1.Z.O	-	-	-	-	Ma sa bîrnêbi	Ma sa bîrnabi / bîrnêbi
2.Z.O	-	-	Şîma ya remnavia	-	Şîma sa bîrnêbi	Şîma sa bîrnabi / bîrnêbi
3.Z.O	-	Înan saye herînaybî	-	-	Înan sa bîrnêbi	Înan sa bîrnabi / bîrnêbi

Tablo 20: Obje May a u Fiil Pê Herfa Vengin Qediyo

1.3.1.5.Fiil Bê Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Vengin a

Sutuna yoyin ê tabloyê vist u yoyin dî kokê wextê viyerteyê fiili ra pey, bê şexisê zafomarê yoyin teyna wesîla *-bî* ameya. Labelê sutunanê binan dî weziyetêko bin esto. Goreyê ma lazîmo formi wextê viyerteyi yobinan teqîb bikeri. Mesela qey riwayetê wextê viyerteyi tesbitkerdiş lazîmo verco kokê fiili ê wextê viyerteyê sadeyi bêro tesbitkerdiş u dîma zi wesîla riwayetê wextê viyerteyi bêro peyniya inê koki. Ma fiilê *wendişi* ser misal bîdi formul beno *wend+o=wendo*. Qey wextê viyerteyê duri zi lazîmo ino usul bêro teqîbkerdiş. Yani eger obje nêr bo *wend bî*, eger obje may bo *wend bi* u eger obje zafomar bo zi *wendi bi* şîxulnayış luzum keno. Ancax tabloyê vist u yoyin dî fiili ki obje nêgêni şîxulyayi. Ino weziyet dî ini fiilan verco formê wextê viyerteyê sadeyi dî antîş icab keno:

“Ez ameyo, Ez ameya, Tî ameyi, Tî ameya, O ame, A ame, Ma ameyi, Şîma ameyi, Ê ameyi.”

Ma inka zi qey wextê viyerteyê duri fiilê ameyîşi bianci:

“Ez ame biyo, Ez ame biya, Tî ameyi bi, Tî ame biya, O ame bî, A ame bi, Ma ameyi bi, Şîma ameyi bi, Ê ameyi bi.”

Cor dî anciyayışê her dî formanê zemirê *ez* u formê zemir a şexîsa dıyın dî yo ferq êseno. Wesîli *-yo* u *-ya* yi ki wexto viyerteyo sade dî fiila dusnayeyi, wexto viyerteyo dur dî kokê fiilê esas ra qıleyayi u dusiyayi fiilo destegir *-bi* ya. Goreyê rêzbiyayış, lazîm bî ini wesîli, wexto viyerteyo dur dî kokê fiili ra pey biameyên.

Ancax hına êseno ki semedê zıwanşenki ini wesılı kok ra qıleyayi u ameyi peyniya fiilo destegir *-bi*.

	Çem ¹²⁴	Gündüz ¹²⁵	Beki ¹²⁶	Turgut ¹²⁷	Pamukçu ¹²⁸	Teklifê Ma
1.Y.O/N	Ez amebî	Ez gêray bîya	Ez remavia	Ez tersêbyo	Ez şı bîya	Ez remabiyo
1.Y.O/M				Ez tersêbya		Ez remabiya
2.Y.O/N	Ti amebî	Ti bermay bîy	Tı remêv	Tı tersêbi	Tu şibi	Tı remayibi
2.Y.O/M	-	Ti bermay bîya	Tı remavia	Tı tersêbya	-	Tı remabiya
3.Y.O/N	O amebî	O vazday bi	Wu remav	Wı tersabi	O şibi	O remabi
3.Y.O/M	A amebî	A remay bî	Ya remavia	Ya tersêbi	A şibi	A rema bi
1.Z.O	Ma amebî me	Ma remay bîy	Ma remêv	Ma tersêbi	Ma şibim	Ma remayibi
2.Z.O	Şıma amebî	Şıma remay bî	Şıma remêv	Şıma tersêbi	Şıma şibi	Şıma remayibi
3.Z.O	Ê amebî	Ê remay bî	Yi remêv	Yi tersêbi	Ê şibi	Ê remayibi

Tablo 21: Fiil Obje Nêgeno u Pê Herfa Vengın Qediyeno

1.3.1.6.Fiil Bê Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a

Sutuna dıyın ê tabloyê vist u dıyın dı rêzanê pancın u şeşın dı şexısı yoomarê hiriyın ancıyayi; labelê fiil her dı zemiran dı zi zêpi ancıyayo. Ancıyayişê fiili dı nêrti u maytiya fail ramotiş icab keno. Ino zi xu wesıla inê wexti dı keno eşkera. Qey zemirê nêrti wesıla *-bi*, pê orijinaltiya xu şıxulyena, qey zemira mayti zi ina wesıl bena tenik u bena *-bi*. Sutuna hiriyın dı kokê fiili ra pey formo xerıpyaye ê *-biya* u *-bi şıklê -via* u *-v* dı ameyo.

Sutuna çarın ê inê tabloyi dı hetê nuştişi ra çend çıyan ser vındertiş icab keno. İnan ra yo, rêzanê yoyın u dıyın dı formê wesıla inê wexti xerıpnayiş u herfa vengına ki *-b* ra dima yena, a herf verniya *-b* eştiş o. Yani herında *vındertibyoy* dı *vındertbiyoy*

¹²⁴ Çem, r. 157.

¹²⁵ Gündüz, r. 268.

¹²⁶ Beki, r. 82.

¹²⁷ Turgut, r. 118-119.

¹²⁸ Pamukçu, r. 271.

nuştış bes o. Eyni sutun dı pê şexısanê zafomaran anciyayiş dı herfa *-e* ya heceya dıyın ê fiili bedılyaya u biya *-ê*. Ino bedılyayiş zi icab nêkeno. Yani herında *ma/şıma/yi vındêrtibi* dı *ma/şıma/yi vındertibi* nuştış bes o.

	Çem	Gündüz ¹²⁹	Beki ¹³⁰	Turgut ¹³¹	Pamukçu	Teklifê Ma
1.Y.O/N	-	Ez mendbîya	Ez merdivia	Ez vındertibyö	-	Ez mendbiyo
1.Y.O/M				Ez vındertibya		Ez mendbiya
2.Y.O/N	-	Ti ranêkewtîbîy	Tu merdiv	Tı vındertibi	-	Tı mendibi
2.Y.O/M	-	Ti ranêkewtîbiya	Tu merdivia	Tı vındertibya	-	Tı mendbiya
3.Y.O/N	-	O nêkewtîbî	Wu merdiv	Wı vındertibi	-	O mendbı
3.Y.O/M	-	A kewtîbî	Ya merdivia	Ya vındertibi	-	A mendbi
1.Z.O.	-	Ma merdîbîy /merdbîme ¹³²	Ma merdiv	Ma vındêrtibi	-	Ma mendibi
2.Z.O.	-	Şıma vîyartîbîy	Şıma merdiv	Şıma vındêrtibi	-	Şıma mendibi
3.Z.O.	-	Ê werîştîbîy	Yi merdiv	Yi vındêrtibi	-	Ê mendibi

Tablo 22: Fiil Obje Nêgeno u Pê Herfa Bêveng Qediyeno

1.3.1.7. Obje Zafomar a u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a

Tabloyê vist u hiriyın dı zafomarti, dı gaman dı ameya ramotiş. Gama verin dı heme sutunan dı herfa *-î / -i* ameya peyniya kokê fiilan. Gama dıyın zi zafomarti, xu wesıla alametê inê wexti dı mojnena. Ina wesıl sutuna dıyın dı *-bîy*, sutuna hiriyın dı *-iv* u sutunanê çar u pancın dı zi *-bi* ya.

Itya dı inê weziyeti ser vındertiş icab keno. Gelo *-biy* nuştış ya *-bi* nuştış binêna hol o? Ina wesıl eslê xu dı yo fiil a. Fiilê *biyayişi yo*. Wext ino fiil bêro antiş qey mayti, nêrti u zafomarti ciya anciyeno. Qey mayti *-bi*, qey nêrti *-bı* u qey zafomarti zi *-biyi*. Mesela *Fatma bi*, *Ehmed bi*, *Fatma u Ehmed biyi*. Eger ma eslê fiili bışixulni lazımo formê *-biyi* bışixulyo. Tabloyê vist u hiriyın dı teyna sutuna dıyın dı nızdiya

¹²⁹ Gündüz, r. 268.

¹³⁰ Beki, r. 81.

¹³¹ Turgut, r. 119

¹³² Gündüz, r. 267

eslê fiili şıxulyayo; labelê o ca dı zi wesıla ki zafomarti mojnena ca nêgıroto, herında ay dı herfa -y ya miyanci ameya nuştış. Goreyê ma hına nuştış raşt niyo. Çunki herfa -y wesıla zafomarti niya, teyna herfa miyanci ya. Eger waziyeno itya dı zafomarti bêro ramotış, lazımo herfa -y ra pey wesıla zafomarti zi bêro nuştış u fiil şıklê *-biyi* bıgêro.

	Çem	Gündüz ¹³³	Beki ¹³⁴	Turgut ¹³⁵	Pamukçu ¹³⁶	Teklifê Ma
1.Y.O	-	Mi şıma berdîbîy	Mı dı riêz nuştiv	Mı ârdibi	Mı say werdibi	Mı sayi werdibi
2.Y.O	-	To şıma berdîbîy	Tu dı riêz nuştiv	-	To say werdibi	To sayi werdibi
3.Y.O./N	-	Ey şıma berdîbîy	Yi dı riêz nuştiv	-	Ey say werdibi	Ey sayi werdibi
3.Y.O./M	-	Aye şıma berdîbîy	Yê dı riêz nuştiv	-	Ay say werdibi	Ay sayi werdibi
1.Z.O.	-	Ma şıma berdîbîy	Ma dı riêz nuştiv	-	Ma say werdibi	Ma sayi werdibi
2.Z.O.	-	Şıma şıma berdîbîy	Şıma dı riêz nuştiv	-	Şıma say werdibi	Şıma sayi werdibi
3.Z.O.	-	Înan şıma berdîbîy	Înan dı riêz nuştiv	-	Înan say werdibi	Înan sayi werdibi

Tablo 23: Obje Zafomar a u Fiil Pê Herfa Bêveng Qediyeno

1.3.1.8.Obje Zafomar a u Herfa Peyin a Fiili Vengin a

Sutuna dıyın dı hem fiilo esas hem zi fiilo destegir semedê ramotışê zafomarti pê herfa -y qediyayi. Derheqê mey dı, cor dı izahatê tabloyê vist u hiriyın dı eşkera bi. Sutuna hiriyın u çarın dı fiili goreyê diyalekta merkez ancıyayi. Feqet qey fiilê destegiri sutuna hiriyın dı formo xerıpyaye ê *-bi* şıxulyayo. Sutuna pancın dı zi reyna zê sutuna dıyın qey fiilê esasi dı tesirê zafomartiya obje ramotış -y ya miyanci şıxulyaya; labelê wesıla zafomarti nênsıyaya. Ina sutun dı teyna fiili nê, obje zi qey zafomarti herfa -y gırota. Herfa -y ameya peyniya nameyê *sa* u *biya say*. Çıqas ge ge vatış dı ina -y herında wesıla zafomarti dı bêro şıxulyayış zi ino weziyet dı kêmasi esta. Şıxulyayışê wesıla zafomarti icab keno.

¹³³ Gündüz, r. 105.

¹³⁴ Beki, r. 81.

¹³⁵ Turgut, r. 120

¹³⁶ Pamukçu, r. 287.

	Çem	Gündüz	Beki ¹³⁷	Turgut ¹³⁸	Pamukçu ¹³⁹	Teklifê Ma
1.Y.O	-	-	Mı dı kitab remnêv	Mı yi tersnêbi	Mı say bırnaybi	Mı sayı bırnayibi
2.Y.O	-	-	Tu dı kitab remnêv	-	To say bırnaybi	Tu sayı bırnayibi
3.Y.O./N	-	Ey darî bırnaybîy	Yi dı kitab remnêv	-	Ey say bırnaybi	Ey sayı bırnayibi
3.Y.O/M	-	-	Yê dı kitab remnêv	-	Ay say bırnaybi	Ay sayı bırnayibi
1.Z.O.	-	-	Ma dı kitab remnêv	-	Ma say bırnaybi	Ma sayı bırnayibi
2.Z.O.	-	-	Şıma dı kitab remnêv	-	Şıma say bırnaybi	Şıma sayı bırnayibi
3.Z.O.	-	-	Yin dı kitab remnêv	-	İnan say bırnaybi	İnan sayı bırnayibi

Tablo 24: Obje Zafomartı u Fiil Pê Herfa Vengın Qediyeno

Qey tabloyanê vist u hiri u vist u çarın dı şıxulyayışê wesıla zafomartı, peyni dı yo çi vatiş luzum keno. Bı xısusiyet şıxulyayışê fiilê destegir dı timiyonêki esta. Raştê qıseyi mesela zaf giran niya. Teyna usulê qeydeyê zıwani caardış bes o. Wext fiilanê tabloyê vist u çarın ser ra mewzu kritik bıbo weziyet bınêna rehet fam beno. Çunki fiili ki pê herfa vengın qediyeni hem inan zafomarkerdış u hem zi fiilê destegiri formê zafomartı dı vatiş, beno ki ca ca bıbo sebebê zıwangırani. İxtilafi corini zi iney ra veciyeni. Labelê eger yo ca dı semedê zıwanşeniki kelime dı yo çi bıbedıyo, kelime ra herf bıkwewo ya zi kelime dı herf bızydıyo, lazımo ino weziyet verco bêro vatiş u dıma zi pê qeyde izah bıbo.

Weziyeto ki tabloyanê corinan dı yo, derheqê cı dı bê vatişo mehelli ya zi fek yo izahat çin o. Teyna yo ca dı vaciyeno ki; “eger kokê fiili pê herfa vengın bıqedıyo wesılanê şexısan dı veng bedılyeno u herfa *-i* ya ki bınatayê *-y* u *-b* dı ya, kona.”¹⁴⁰ Labelê sebebê kotışê ina herf zi zelal niyo.

İtya dı mesela, pê herfa vengın qedıyayışê fiili ra veciyena. Eger ma qeydeyê zıwani teqib bıkeri ina mesela safikerdış beno rehet. Misal fiilê *bırnayışi* halo sade dı

¹³⁷ Beki, r. 82

¹³⁸ Turgut, r. 119.

¹³⁹ Pamukçu, r. 270.

¹⁴⁰ Gündüz, r. 268.

beno *birna*. Semedê zafomartiya obje fiil dı ramotış, wesıla zafomarti *-i* yena peyniya fiili. Ino weziyet dı beno *birnai*. Itya dı 2 vengini tidıma yeni. Semedê iney ra xelisyayış, herfa miyanci yena bıateyê kokê fiili u wesıla zafomarti u fiil beno *birnayı*. Inka zi qey wexti ramotış fiilo destegir *-bı* yeno. Labelê semedê zafomarti ino fiil zi beno *-biyi*. Peyni dı ma resayi *birnayı biyi*. Beno ino vatış, bıbo sebebê zıwangırani. Qey iney zi fiilo esas dı nê, ancax fiilo destegir dı herf vıstış mumkun o. Yani eger formê *birnayı biyi* riyê zıwangırani ra tercih nêbıbo, o wext *birnayı bi* tercih kerdiş mumkun o.

QISIMÊ YOYIN

LETEYÊ DIYIN

2. WEXTO HİRA

Ino wext pê nameyanê Demewo Fire¹⁴¹, Demo Hîra¹⁴², Fiilê Demhira¹⁴³ name biyo. Qey formê wextê hirayi dı fiili antışı, verco kokê wextê hirayi yeno tesbitkerdı. Eger kokê fiili pê herfa bêveng bıqediyo, kok ra pey wesıla *-en*, eger kokê fiili pê herfa vengın bıqediyo zi kok ra pey wesıla *-n* yena. Iney ra pey zi wesıla şexısı yena u ancıyayış tamam beno.

2.1. Wexto Hira Dı antışê fiilan

Wexto hira dı ancıyayışê fiilan hot tabloyan dı kritik biyo.

2.1.1. Fiil Bı Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a

Sutuna yoyin ê tabloyê vist u pancın dı fiilê *wendışı* şıxulyayo. Kokê wextê hirayi ê inê fiili *-wan* o. Kok ra pey wesıla wextê hirayi *-en* yena u fiil beno *wanen* u iney ra pey zi pê wesılanê şexısan ancıyayışê cı tamam beno. Eyni tablo dı sutuna dıyn dı fiilê *veşnayışi*, ê hiriyn dı fiilê *nuştışı*, ê çarın dı *tersnayışi* bı ino hal ancıyayı. Labelê fiilê *werdıšo* ki sutuna pancın dı şıxulyayo ey ser vındertış icab keno. Ino weziyet tabloyanê 26, 27 u 28ın dı izah beno.

	Çem ¹⁴⁴	Gündüz ¹⁴⁵	Beki ¹⁴⁶	Turgut ¹⁴⁷	Pamukçu ¹⁴⁸	Teklîfê Ma
1.Y.O/N	Ez wanena	Ez veşnena	Ez nusena	Ez tersneno	Ez wena	Ez waneno
1.Y.O/M				Ez tersnena		Ez wanena
2.Y.O/N	Ti wanena	Ti veşnenî	Tı nusêni	Tı tersneni	Tu wenê	Tı waneni
2.Y.O/M	-	Ti veşnena	Tı nusena	Tı tersnena	-	Tı wanena

¹⁴¹ Pamukçu, r. 116.

¹⁴² Çem, r. 149.

¹⁴³ Beki, r. 82.

¹⁴⁴ Çem, r. 149.

¹⁴⁵ Gündüz, r. 209.

¹⁴⁶ Beki, r. 83.

¹⁴⁷ Turgut, r. 105.

¹⁴⁸ Pamukçu, r. 294.

3.Y.O/N	O waneno	O veşneno	Wu nuseno	Wı tersnenu	O weno	O waneno
3.Y.O/M	A wanena	A veşnena	Ya nusena	Ya tersnena	A wena	A wanena
1.Z.O	Ma wanenî me	Ma veşnenî/ ê	Ma nusêni	Ma tersneni	Ma wenê / wem/wenim	Ma waneni
2.Z.O	Şıma wanenê	Şıma veşnenî	Şıma nusêni	Şıma terneni	Şıma wenê	Şıma waneni
3.Z.O	Ê wanenê	Ê veşnenî	Yi nusêni	Yi tersneni	Ê wenê	Ê waneni

Tablo 25: Fiil B1 Objeyo u Pê Herfa Bêveng Qediyeno

Fiilê werdişo ki sutuna pancın ê tabloyê vist u pancın dı şıxulyayo, eger goreyê formulê wextê hirayi bêro antış lazımo bı şeklê *wer+en=weren+* wesıla şexısı bêro antış. Feqet ze ku tablo dı êseno qey kokê wextê hirayi *-wer nê, -w* şıxulyaya. Bı fiilê *werdişi, fiilanê ardiş, berdiş, girotiş, kerdiş* u *vindertiş* dı zi ina timiyonêki êsena. Ini fiilan miyanê fiilanê bêqeydeyan dı hesabnayış zaf raşt nêseno. İtya dı bêqeydeti ra wet weziyetê kotışê vengên êseno. Çunki bê ini 6 fiilan heme fiili ki bı qeydeyi u weziyetê kokê wextê hirayi dı herfa inan a peyin *-r wa, ino* wext dı ina herf ra pey wesıla wextê hirayi *-en* geni, dıma zi pê wesıla şexısı ancıyeni. Halê hazır ini 6 fiilan dı zi ino weziyet fekê Modan (Mutki) dı mıntıqayê Buban dı şıxulyeno.

	Ardış	Berdiş	Gırotış	Kerdiş	Vindertiş	Werdış
1.Y.O/N	Ez areno	Ez bereno	Ez gireno	Ez kereno	Ez vindereno	Ez wereno
1.Y.O/M	Ez arena	Ez berena	Ez girena	Ez kerena	Ez vinderena	Ez werena
2.Y.O/N	Tı areni	Tı bereni	Tı gireni	Tı kereni	Tı vindereni	Tı wereni
2.Y.O/M	Tı arena	Tı berena	Tı girena	Tı kerena	Tı vinderena	Tı werena
3.Y.O/N	O areno	O bereno	O gireno	O kereno	O vindereno	O wereno
3.Y.O/M	A arena	A berena	A girena	A kerena	A vinderena	A werena
1.Z.O.	Ma areni	Ma bereni	Ma gireni	Ma kereni	Ma vindereni	Ma wereni
2.Z.O.	Şıma areni	Şıma bereni	Şıma gireni	Şıma kereni	Şıma vindereni	Şıma wereni
3.Z.O.	Ê areni	Ê bereni	Ê gireni	Ê kereni	Ê vindereni	Ê wereni

Tablo 26: Fekê Modan Dı Ancıyayışê 6 Fiilanê Xısusıyan

Tabloyanê vist u hotın u vist u heştın dı zi fiili ki wexto hira dı kokê cı pê herfa *-r* qediyeno, wexto hira dı ancıyayışê inan dıyayo.

	Çırayış	Esterdiş	Fırayış	Gêrayış	Gurayış	Merdiş
1.Y.O/N	Ez çireno	Ez estereno	Ez fireno	Ez gêreno	Ez gureno	Ez mireno
1.Y.O/M	Ez çirena	Ez esterena	Ez firena	Ez gêrena	Ez gurena	Ez mirena
2.Y.O/N	T1 çireni	T1 estereni	T1 fireni	T1 gêreni	T1 gureni	T1 mireni
2.Y.O/M	T1 çirena	T1 esterena	T1 firena	T1 gêrena	T1 gurena	T1 mirena
3.Y.O/N	O çireno	O estereno	O fireno	O pereno	O gureno	O mireno
3.Y.O/M	A çirena	A esterena	A firena	A gêrena	A qarena	A mirena
1.Z.O.	Ma çireni	Ma estereni	Ma fireni	Ma gêreni	Ma gureni	Ma mireni
2.Z.O.	Şıma çireni	Şıma estereni	Şıma fireni	Şıma gêreni	Şıma gureni	Şıma mireni
3.Z.O.	Ê çireni	Ê estereni	Ê fireni	Ê gêreni	Ê gureni	Ê mireni

Tablo 27: Wexto Hira Dı Anciyayışê Fiilan

	Omardış	Perayış	Qarayış	Qırayış	Terdiş	Varayış
1.Y.O/N	Ez omareno	Ez pereno	Ez qareno	Ez qireno	Ez tereno	Ez vareno
1.Y.O/M	Ez omarena	Ez perena	Ez qarena	Ez qirena	Ez terena	Ez varena
2.Y.O/N	T1 omareni	T1 pereni	T1 qareni	T1 qireni	T1 tereni	T1 vareni
2.Y.O/M	T1 omarena	T1 perena	T1 qarena	T1 qirena	T1 terena	T1 varena
3.Y.O/N	O omareno	O pereno	O qareno	O qireno	O tereno	O vareno
3.Y.O/M	A omarena	A perena	A qarena	A qirena	A terena	A varena
1.Z.O.	Ma omareni	Ma pereni	Ma qareni	Ma qireni	Ma tereni	Ma vareni
2.Z.O.	Şıma omareni	Şıma pereni	Şıma qareni	Şıma qireni	Şıma tereni	Şıma vareni
3.Z.O.	Ê omareni	Ê pereni	Ê qareni	Ê qireni	Ê tereni	Ê vareni

Tablo 28: Wexto Hira Dı Anciyayışê Fiilan

2.1.2. Fiil Bı Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Vengin a

Sutuna çarın ê tabloyê vist u newın dı fiilê *ardışi* formê fekê merkez dı şıxulyayo. Kokê fiili biyo *-u*, mo kok ra pê wesıla inê wexti *-n* ameya. Dıma zi pê wesılanê şexısan anciyayış tamam biyo.

	Çem	Gündüz	Beki	Turgut	Pamukçu	Teklifê Ma
1.Y.O/N	-	-	-	Ez un(o)/ano	-	Ez dano
1.Y.O/M	-	-	-	Ez una	-	Ez dana
2.Y.O/N	-	-	-	Tı uni	-	Tı dani
2.Y.O/M	-	-	-	Tı una	-	Tı dana
3.Y.O/N	-	-	-	Wı unu	-	O dano
3.Y.O/M	-	-	-	Ya una	-	A dana
1.Z.O.	-	-	-	Ma uni	-	Ma dani
2.Z.O.	-	-	-	Şıma uni	-	Şıma dani
3.Z.O.	-	-	-	Yi uni	-	Ê dani

Tablo 29: Fiil B1 Objeye u Pê Herfa Vengin Qediyeno

2.1.3. Fiil Bê Objeye u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a

Sutuna dıyn, hiriym u çarın dı fiili *veşayiş*, *remayiş* u *tersayişi* şıxulyayi. İni fiili bıqeyde yi. Fiilan kokê wextê hirayi ra pey wesıla wextê hirayi girota, fiili dıma zi pê wesılanê şexısan ancıyayi. Sutuna hiriym dı rêzanê hiriym u newın dı heceya dıyn a fiili dı herfa *-e* bedılyaya u biya *-ê*. Diyalekta merkez dı ca ca mo bedılyayiş esto.

	Çem ¹⁴⁹	Gündüz ¹⁵⁰	Beki ¹⁵¹	Turgut ¹⁵²	Pamukçu ¹⁵³	Teklifê Ma
1.Y.O/N	-	Ez veşena	Ez remena	Ez terseno	-	Ez veşeno
1.Y.O/M	-	Ez veşena	Ez remena	Ez tersena	-	Ez veşena
2.Y.O/N	-	Ti veşenî	Tı remêni	Tı terseni	-	Tı veşeni
2.Y.O/M	-	Ti veşena	Tı remena	Tı tersena	-	Tı veşena
3.Y.O/N	-	O veşeno	Wu remeno	Wı tersenu	-	O veşeno
3.Y.O/M	-	A veşena	Ya remena	Ya tersena	-	A veşena
1.Z.O	-	Ma veşenî/ ê	-	Ma terseni	-	Ma veşeni

¹⁴⁹ Çem, r. 149.

¹⁵⁰ Gündüz, r. 209.

¹⁵¹ Beki, r. 83.

¹⁵² Turgut, r. 105.

¹⁵³ Pamukçu, r. 294.

2.Z.O	-	Şima veşenî	-	Şima terseni	-	Şima veşeni
3.Z.O	-	Ê veşenî	Yi remêni	Yi terseni	-	Ê veşeni

Tablo 30: Fiil Obje Nêgeno u Pê Herfa Bêveng Qediyeno

2.1.4. Fiil Bê Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Vengin a

Tabloyê hiris u yoyin dı fiilan qey wextê hirayi wesıla -n girota, dıma zi wesıla şexısı ameya. Sutuna pancın dı yo istisna esta. Rêza hotin dı fiilê *şiyayişi* qey şexısê dıyın ê zafomari şıklê *şım* dı anciyayo.

	Çem ¹⁵⁴	Gündüz ¹⁵⁵	Beki	Turgut	Pamukçu ¹⁵⁶	Teklifê Ma
1.Y.O/N	Ez êna	Ez şona	-	-	Ez şına	Ez şıno
1.Y.O/M				-		Ez şına
2.Y.O/N	Ti êna	Ti şonî	-	-	Tu şınê	Tı şını
2.Y.O/M	-	Ti şona	-	-	-	Tı şına
3.Y.O/N	O êno	O şono	-	-	O şıno	O şıno
3.Y.O/M	A êna	A şona	-	-	A şına	A şına
1.Z.O.	Ma ênîme	Ma şonî	-	-	Ma şım	Ma şını
2.Z.O.	Şima ênê	Şima şonî	-	-	Şima şınê	Şima şını
3.Z.O.	Ê ênê	Ê şonî	-	-	Ê şınê	Ê şını

Tablo 31: Fiil Obje Nêgeno u Pê Herfa Vengin Qediyeno

2.2. Hikayeyê Wextê Hirayi

Ino wext zi yo formê wextê viyerteyi yo. Çunki guri ameyo kerdış. Labelê wextê biyayişê gureyi dı yo dewami bibi. Esasê ini wexti dı, kokê wextê viyerteyi ê fiili esto. Kokê fiil ra pey wesıla hikaye yena. İtya dı fiil wesıla şexıs nêgeno.

2.2.1. Hikayeyê Wextê Hirayi Dı Antuşê Fiilan

Hikayeya Wextê Hirayi çar tabloyan dı ameya kritikkerdiş.

¹⁵⁴ Çem, r. 149

¹⁵⁵ Gündüz, r. 98

¹⁵⁶ Pamukçu, r. 277

2.2.1.1. Fiil Bı Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a

Tabloyê hiris u diyin dı fiili *wendış, pewtış, nuştış, tersnayış u werdışi* şıxulyayi. Ino tablo dı hetê şıxulyayışê wesıla hikaye ra ixtilaf êseno. Weziyetê hikaye sutunanê yoyin u diyin dı pê *-êne*, sutuna hiriyin dı pê *-ên*, sutuna çarın dı pê *-êni*, sutuna pancın dı zi pê *-ê* ameyo ramotış.

	Çem ¹⁵⁷	Gündüz ¹⁵⁸	Beki ¹⁵⁹	Turgut ¹⁶⁰	Pamukçu ¹⁶¹	Teklifê Ma
1.Y.O	Mi wendêne	Mi pewtêne	-	Mı tersnêni	Mı werdê	Mı wendên
2.Y.O	To wendêne	To pewtêne	Tu nuştên		Tu werdê	Tu wendên
3.Y.O./N	Ey wendêne	Ey pewtêne	Rustêm wendên	-	Ëy werdê	Ey wendên
3.Y.O./M	Aye wendêne	Aye pewtêne	Leyla non potên	-	Ay werdê	Ay wendên
1.Z.O.	Ma wendêne	Ma pewtêne	Ma wêndên	-	Ma werdê	Ma wendên
2.Z.O.	Şima wendêne	Şima pewtêne	-	-	Şima werdê	Şima wendên
3.Z.O.	Înan wendêne	Înan pewtêne	Feqion wêndên	-	Înan werdê	Înan wendên

Tablo 32: Fiil Bı Obje yo u Pê Herfa Bêveng Qediyeno

2.2.1.2. Fiil Bı Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Vengın a

Tabloyê hiris u hiriyin dı fiili *dayış, tersnayış, çeraynayış, awdayış u hewadayışı* şıxulyayi. Kokê ini fiilan *da, tersna, çerayna, awda u hewada* yi. Sutuna diyin dı kokê fiili ra pey herfa miyanci *-y* ameya u ay ra pey zi pê ameyişê wesıla wexti *-êne* ancıyayışê fiili tamam biyo. Sutuna çarın dı herfa peyin a kokê fiili *-a* kota u wesıla wexti *-êni* ameya peyniya kokê fiili. Sutuna pancın dı kokê fiili verco herfa miyanci girota, dima zi qey wesıla wexti *-ê* şıxulyaya.

¹⁵⁷ Çem, r. 156.

¹⁵⁸ Gündüz, r. 251.

¹⁵⁹ Beki r. 96. Nuştog hikayeya wextê inkayini u hikayeya wextê hirayi zêpi qeubul keno. rp. 65

¹⁶⁰ Turgut, r. 122.

¹⁶¹ Pamukçu, r. 324.

	Çem ¹⁶²	Gündüz ¹⁶³	Beki ¹⁶⁴	Turgut ¹⁶⁵	Pamukçu ¹⁶⁶	Teklifê Ma
1.Y.O	-	Mi dayêne	-	Mı tersnêni	Mı...çeraynayê	Mı dayên
2.Y.O	-	To dayêne	-	-	-	Tu dayên
3.Y.O./N	-	Ey dayêne	-	-	-	Ey dayên
3.Y.O./M	-	Aye dayêne	-	-	-	Ay dayên
1.Z.O.	-	Ma nêdayêne	-	-	Ma...awdayê	Ma dayên
2.Z.O.	-	Şima dayêne	-	-	-	Şima dayên
3.Z.O.	-	Înan dayêne	-	-	Teleban...hewa dayê	Înan dayên

Tablo 33: Fiil B1 Obje yo u Pê Herfa Vengin Qediyeno

2.2.1.3.Fiil Bê Obje yo u Herfa Peyin Fiili Vengin a

Tabloyê hiris u çarın dı fiili ki kokê inan pê herfa vengin qediyayo ca geni. Wesıla wexti zi pê herfa vengin dest pêkena. Iney ra heme sutunan dı yo formo ciya êseno. Sutuna yoyın dı kokê fiili *-ame* yo. Itya dı herfa peyin a kokê fiili *-e* kota u ay ra pey wesıla wexti ameya. Sutuna dıyım dı kokê fiili ra pey verco herfa miyanci *-y* ameya, ay ra dıma zi wesıla wexti ameya. Sutuna hiriyım dı zi zê sutuna yoyın herfa vengina peyin a kokê fiili kota u dıma zi wesıla wexti ameya. Sutuna pancın dı kokê fiili ra pey herfa miyanci ameya, ay ra pey zi qey wesıla wexti teyna *-ê* şıxulyaya.

	Çem ¹⁶⁷	Gündüz ¹⁶⁸	Beki ¹⁶⁹	Turgut ¹⁷⁰	Pamukçu ¹⁷¹	Teklifê Ma
1.Y.O	Ez amêne	Ez bîyêne karker	-	Ez tersên	Ez şiyê	Ez ameyên
2.Y.O	Ti amêne	Ti bîyêne karker	-	Tı tersên	Tu şiyê	Tı ameyên
3.Y.O./N	O amêne	O bîyêne karker	-	Wı tersên	O şiyê	O ameyên

¹⁶² Çem, r. 156.

¹⁶³ Gündüz, r. 251.

¹⁶⁴ Beki, r. 96.

¹⁶⁵ Turgut, r. 122.

¹⁶⁶ Pamukçu, r. 324-325.

¹⁶⁷ Çem, r. 156.

¹⁶⁸ Gündüz, r. 187.

¹⁶⁹ Beki, r. 96.

¹⁷⁰ Turgut, r. 121.

¹⁷¹ Pamukçu, r. 324.

3.Y.O/M	A amêne	A bîyêne karker	-	Ya tersên	A şiyê	A ameyên
1.Z.O.	Ma amêne	Ma bîyêne karker	Ma ...omên	Ma tersên	Ma şiyê	Ma ameyên
2.Z.O.	Şima amêne	Şima bîyêne karker	-	Şima tersên	Şima şiyê	Şima ameyên
3.Z.O.	Ê amêne	Ê bîyêne karker	-	Yi tersên	Ê şiyê	Ê ameyên

Tablo 34: Fiil Obje Nêgeno u Pê Herfa Vengin Qediyeno

2.2.1.4.Fiil Bê Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a

Tabloyê hiris u pancin dî fiili pê herfa bêveng qediyeni. Fiilan kok ra pey wesîla wexti girota u ancîyayîş tamam biyo. Qey wesîla wexti, sutuna dîyîn dî *-êne*, sutuna çarîn dî *-ên* u sutuna pancin dî zi *-ê* şixulyaya.

	Çem	Gündüz ¹⁷²	Beki ¹⁷³	Turgut ¹⁷⁴	Pamukçu ¹⁷⁵	Teklîfê Ma
1.Y.O	-	Ez merdêne?	-	Ez vîndertên	Ez kewtê	Ez merdên
2.Y.O	-	Ti merdêne	-	Tî vîndertên	-	Tî merdên
3.Y.O./N	-	O merdêne	-	Wî vîndertên	-	O merdên
3.Y.O/M	-	A merdêne	-	Ya vîndertên	-	A merdên
1.Z.O.	-	Ma nêmerdêne?	-	Ma vîndertên	-	Ma merdên
2.Z.O.	-	Şima merdêne	-	Şima vîndertên	-	Şima merdên
3.Z.O.	-	Ê merdêne	Mêşney çêrdên	Yi vîndertên	-	Ê merdên

Tablo 35: Fiil Obje Nêgeno u Pê Herfa Bêveng Qediyeno

¹⁷² Gündüz, r. 249.

¹⁷³ Beki, r. 96

¹⁷⁴ Turgut, r. 121.

¹⁷⁵ Pamukçu, r. 324.

QISIMÊ YOYIN

LETEYÊ HİRİYIN

3.WEXTO INKAYIN

Ino wext zê wextanê binan pê ciya nameyan name biyo. Demo Nikayîn,¹⁷⁶ Demewo Naçeç,¹⁷⁷ Dema Hazır.¹⁷⁸

Wexto inkayın dı ancıyayişê fiili, zê wextê hirayi yo. Fiili ki kokê cı pê herfa bêveng bıqedıyo wesıla *-en*, êyi ki kokê cı pê herfa vengın bıqedıyo zi wesıla *-n* geni.

Bınateyê her 2 wextan dı teyna ferqê partikela wextê inkayını esto. Faili ra pey partikela wextê inkayını şıxulyena. Labelê ca ca wexto inkayın bê partikel, zê wextê hirayi ancıyeno.

3.1. Wexto Inkayın Dı Antışê Fiilan

Wexto inkayın çar tabloyan dı kritik biyo.

3.1.1. Fiil Bı Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a

Sutuna yoyın ê tabloyê hiris u şeşın dı qey wextê inkayını ramotış partikela *-yo* şıxulyaya. Teyna rêza yoyın dı *-o* şıxulyayo. İtya dı ze ku êseno herfa *-y* kota. Sutuna dıyın dı qey wextê inkayını yo partikel nêşıxulyaya, fiil formê wextê hirayi dı ancıyayo. Sutuna hiriyın, çarın u pancın dı partikela wextê inkayını goreyê nêrti, mayti u zafomarti ciya forman dı ancıyaya. Sutuna hiriyın u çarın dı qey mayti *-ha*, qey nêrti *-ho* şıxulyayo. Qey zafomarti sutuna hiriyın dı *-hey*, sutuna çarın dı zi *-hê* şıxulyayo. Sutuna pancın dı qey mayti *-ya*, qey nêrti *-yo*, qey zafomarti zi *-yé* şıxulyayo. Sutuna pancın dı zi zê sutuna yoyın qey şeşısê yoyını teyna *-o* şıxulyayo.

¹⁷⁶ Çem, r. 148.

¹⁷⁷ Pamukçu, r. 296.

¹⁷⁸ Beki, r. 93.

	Çem ¹⁷⁹	Gündüz ¹⁸⁰	Beki ¹⁸¹	Turgut ¹⁸²	Pamukçu ¹⁸³	Teklîfê Ma
1.Y.O/N	Ezo	Ez wena	Ez ha	Ez ho	Ez o wena	Ez ho
1.Y.O/M	wanena		derzena	tersneno		
2.Y.O/N	Ti yo	Ti wenî	Tı hey	Tı hê	Tu yê wenê	Tı hê
2.Y.O/M	-	Ti wena	derzeni	tersneni	-	waneni
3.Y.O/N	O yo	O weno	Tı ha	Tı ha	O yo weno	Tı ha
3.Y.O/M	waneno		derzena	tersnena	-	wanena
3.Y.O/N	O yo	O weno	Wu ho	Wı ho	O yo weno	O ho
3.Y.O/M	waneno		derzeno	tersnenu		waneno
3.Y.O/M	A yo	A wena	Ya ha	Ya ha	A ya wena	A ha
3.Y.O/M	wanena		derzena	tersnena		wanena
1.Z.O.	Ma yo	Ma	Ma hey	Ma hê	Ma yê	Ma hê
1.Z.O.	wanenîme	wenîme	derzeni	tersneni	wenê/ wenım	waneni
2.Z.O.	Şima yo	Şima	Şıma hey	Şıma hê	Şıma yê	Şıma hê
2.Z.O.	wanenê	wenî	derzeni	tersneni	wenê	waneni
3.Z.O.	Ê yo	Ê wenî	Yii hey	Yi hê	Ê yê wenê	Ê hê
3.Z.O.	wanenê		derzeni	tersneni		waneni

Tablo 36: Fiil B1 Obje yo u Pê Herfa Bêveng Qediyeno

3.1.2. Fiil B1 Obje yo Herfa Peyin a Fiili Vengın a

Tabloyê hırıs u hotın dı fiili *ronayiş u dayişi* şıxulyayi. Fiilan kok ra pey wesıla wexti -n girota, dıma zi pê wesıla şexısi ancıyayişê cı tamam biyo.

	Çem	Gündüz ¹⁸⁴	Beki ¹⁸⁵	Turgut	Pamukçu	Teklîfê Ma
1.Y.O/N				-		Ez ho dano
1.Y.O/M	-	Ez ronana	Ez ha dona	-	-	Ez ha dana
2.Y.O/N	-	Ti ronani	Tı hey doni	-	-	Tı hê dani
2.Y.O/M	-	Ti ronana	Tı ha dona	-	-	Tı ha dana
3.Y.O/N	-	O ronano	Wu ho dono	-	-	O ho dano
3.Y.O/M	-	A ronana	Ya ha dona	-	-	A ha dana

¹⁷⁹ Çem, r. 148.

¹⁸⁰ Gündüz, r. 201.

¹⁸¹ Beki, r. 94.

¹⁸² Turgut, r. 102.

¹⁸³ Pamukçu, r. 296.

¹⁸⁴ Gündüz, r. 203

¹⁸⁵ Beki, r. 94

1.Z.O.	-	Ma ronani	Ma hey doni	-	-	Ma hê dani
2.Z.O.	-	Şima ronani	Şima hey doni	-	-	Şima hê dani
3.Z.O.	-	Ê ronani	Yii hey doni	-	-	Ê hê dani

Tablo 37: Fiil B1 Objeyo u Pê Herfa Vengî Qediyeno

3.1.3. Fiil Bê Objeyo u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a

Ino tablo dî zê tabloyanê binan ê wextê inkayîni, bê sutuna diyîn sutunanê binan dî faili ra pey partikela wextê inkayîni ameya, dîma zi fiil pê wesîla şexîsî ancîyayo. Sutuna diyîn dî zi wexto inkayîni, zê wextê hirayî ancîyayo. Sutuna hiriyîn dî qey formanê zafomartî *-hê* şixulyayo, labelê eynî nuştoği sutuna hiriyîn ê tabloyanê 36, 37 u 39în dî qey zafomartî *-hey* şixulnayo.

	Çem	Gündüz ¹⁸⁶	Beki ¹⁸⁷	Turgut ¹⁸⁸	Pamukçu	Teklîfê Ma
1.Y.O/N	-	Ez mirena	Ez ha wuyena	Ez ho tersen(o)	-	Ez ho terseno
1.Y.O/M				Ez ha tersen(a)		Ez ha tersena
2.Y.O/N	-	Ti mirenî	Ti hê wuyêni	Ti hê terseni	-	Ti hê terseni
2.Y.O/M	-	Ti mirena	Ti ha wuyena	Ti ha tersena	-	Ti ha tersena
3.Y.O/N	-	O mireno	Wu ho wuyeno	Wî ho tersenu	-	O ho terseno
3.Y.O/M	-	A mirena	Ya ha wuyena	Ya ha tersena	-	A ha tersena
1.Z.O.	-	Ma mirenî	Ma hê wuyêni	Ma hê terseni	-	Ma hê terseni
2.Z.O.	-	Şima mirenî	Şima hê wuyêni	Şima hê terseni	-	Şima hê terseni
3.Z.O.	-	Ê mirenî	Yii hê wuyêni	Yi hê terseni	-	Ê hê terseni

Tablo 38: Fiil Objeyo Nêgeno u Pê Herfa Bêvengî Qediyeno

¹⁸⁶ Gündüz, r. 202

¹⁸⁷ Beki, r. 94.

¹⁸⁸ Turgut, r. 101.

3.1.4. Fiil Bê Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Vengın a

Kokê fiilan pê herfa vengın qediyeno, mey ra, qey wexti ramotış wesıla -n şıxulyaya. Anciyayişê fiilan pê wesıla şexısı tamam biyo. Bê sutuna dıyın faili ra pey partikela wextê inkayını şıxulyaya.

	Çem ¹⁸⁹	Gündüz ¹⁹⁰	Beki ¹⁹¹	Turgut	Pamukçu ¹⁹²	Teklifê Ma
1.Y.O/N	Ezo êna	Ez şona	Ez ha şına	-	Ez o şına	Ez ho şino
1.Y.O/M				-		Ez ha şına
2.Y.O/N	Ti yo êna	Ti şonî	Tı hey şını	-	Tu yê şınê	Tı hê şını
2.Y.O/M		Tı şona	Tı ha şına	-		Tı ha şına
3.Y.O/N	O yo êno	O şono	Wu ho şino	-	O yo şino	O ho şino
3.Y.O/M	A yo êna	A şona		-	A ya şına	A ha şına
1.Z.O.	Ma yo ênime	Ma şonî	Ma hey şını	-	Ma yê şınê	Ma hê şını
2.Z.O.	Şima yo ênê	Şima şonî	Şima hey şını	-	Şima yê şınê	Şima hê şını
3.Z.O.	Ê yo ênê	Ê şonî	Yii hey şını		Ê yê şınê	Ê hê şını

Tablo 39: Fiil Obje Nêgeno u Pê Herfa Vengın Qediyeno

3.2. Hikayeya Wextê Inkayını

Ino wext pê nameyanê *Demo Vîyarteyo Nikayin*,¹⁹³ *Demewo Verino Dewami*,¹⁹⁴ *Fiilê Demhazıra Verin*¹⁹⁵ name biyo. Binateyê hikayeyê wextê hirayi u hikayeya wextê inkayını dı hetê ancıyayişê fiili ra yo ferq çin o. Her dı wexti zêpi ancıyeni.

3.2.1. Hikayeya Wextê Inkayını Dı Antışê Fiilan

Hikayeya Wextê Inkayını dı ancıyayişê fiili çar tabloyan dı izah biyo.

¹⁸⁹ Çem, r. 148.

¹⁹⁰ Gündüz, r. 199.

¹⁹¹ Beki, r. 95.

¹⁹² Pamukçu, r. 296.

¹⁹³ Çem, r. 156.

¹⁹⁴ Pamukçu, r. 322.

¹⁹⁵ Beki, r. 95.

3.2.1.1. Fiil Bı Objeye yo u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a

Qey inê wexti ramotiş eyni wesıl hiri forman dı şıxulyaya. Sutanane yoyin u dıyın dı *-ene*, sutunanê hiriyn u çarın dı *-ên* şıxulyayi, sutuna pancın dı zi teyna *-ê* şıxulyaya.

	Çem ¹⁹⁶	Gündüz ¹⁹⁷	Beki ¹⁹⁸	Turgut ¹⁹⁹	Pamukçu ²⁰⁰	Teklîfê Ma
1.Y.O	Mi wendêne	Mi pewtêne	-	Mı ardên	Mı werdê	Mı werdên
2.Y.O	To wendêne	To pewtêne	Tu...nuştên	-	To werdê	To werdên
3.Y.O./N	Ey wendêne	Ey nêpewtêne	Rustem... wendên	-	Ey werdê	Ey werdên
3.Y.O./M	Aye wendêne	Aye pewtêne	Leyla... potên	-	Ay werdê	Ay werdên
1.Z.O.	Ma wendêne	Ma pewtêne	Ma ... wêndên	-	Ma werdê	Ma werdên
2.Z.O.	Şima wendêne	Şima pewtêne	-	-	Şima werdê	Şima werdên
3.Z.O.	Înan wendêne	Înan pewtêne	Feqion... wêndên	-	Înan werdê	Înan werdên

Tablo 40: Fiil Bı Objeye yo u Pê Herfa Bêveng Qediyeno

3.2.1.2. Fiil Bı Objeye yo u Herfa Peyin a Fiili Vengin a

Sutuna dıyın ê tabloyê çoras u yoyin dı kokê fiili ra pey -y ya miyanci ameya, ay dima zi wesıla inê wexti ameya. Sutuna çarın dı fiile tersnayişi şıxulyayo. Kokê fiili *-tersna* yo. Herfa peyin kokê fiili ra kota u wesıla wexti ameya peyniya fiili. Sutuna pancın dı fiili piyabesteyi şıxulyayi; labelê itya dı hiri heme misalan dı zi wesıla wexti ameya peyniya *-dayişi*. Sutuna dıyın dı wesıla *-ene* şıxulyaya, sutuna pancın dı teyna wesıla *-ê* şıxulyaya.

	Çem	Gündüz ²⁰¹	Beki	Turgut ²⁰²	Pamukçu ²⁰³	Teklîfê Ma
1.Y.O	-	Mi dayêne	-	Mı tersnên		Mı dayên

¹⁹⁶ Çem, r. 156.

¹⁹⁷ Gündüz, r. 251.

¹⁹⁸ Beki, r. 96.

¹⁹⁹ Turgut, r. 122.

²⁰⁰ Pamukçu, r. 324.

²⁰¹ Gündüz, r. 251.

²⁰² Turgut, r. 121.

²⁰³ Pamukçu, r. 324.

2.Y.O	-	To nêdayêne	-	-		To dayên
3.Y.O./N	-	Ey dayêne	-	-	Seferi... awdayê	Ey dayên
3.Y.O./M	-	Aye dayene?	-	-		Ay dayên
1.Z.O.	-	Ma nêdayêne?	-	-	Ma ...awdayê	Ma dayên
2.Z.O.	-	Şima dayêne	-	-		Şima dayên
3.Z.O.	-	Înan dayêne	-	-	Teleban... hewadayê	Înan dayên

Tablo 41: Fiil B1 Obje yo u Pê Herfa Vengin Qediyeno

3.2.1.3. Fiil Bê Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a

Sutuna dıym a tabloyê çoras u dıym dı kokê fiili ra pey wesıla *-êne* ameya. Sutuna hiriyın dı wesıla *-ên* şıxulyaya. Sutuna çarın dı kokê fiili ra pey wesıla *-yen* şıxulyaya; labelê tedır herfa vengin a heceya peyin a fiili *-e* zi bedılyaya u biya *-ê*. Sutuna pancın dı zi teyna wesıla *-ê* şıxulyaya.

	Çem	Gündüz ²⁰⁴	Beki ²⁰⁵	Turgut ²⁰⁶	Pamukçu ²⁰⁷	Teklifê Ma
1.Y.O	-	Ez merdêne?	-	Ez vındêrtiyen	...ez kewtê..	Ez merdên
2.Y.O	-	Ti merdêne	-	Tı vındêrtiyen	-	Tı merdên
3.Y.O./N	-	O nêmerdêne	Roej vêjên	Wı vındêrtiyen	-	O merdên
3.Y.O./M	-	A merdêne	-	Ya vındêrtiyen	-	A merdên
1.Z.O.	-	Ma nêmerdêne?	Ma xevitên	Ma vındêrtiyen	-	Ma merdên
2.Z.O.	-	Şima merdêne	-	Şima vındêrtiyen	-	Şima merdên
3.Z.O.	-	Ê nêmerdêne	Varey lotên	Yi vındêrtiyen	-	Ê merdên

Tablo 42: Fiil Obje Nêgeno u Pê Herfa Bêveng Qediyeno

²⁰⁴ Gündüz, r. 249.

²⁰⁵ Beki, r. 96.

²⁰⁶ Turgut, r. 121.

²⁰⁷ Pamukçu, r. 324.

3.2.1.4. Fiil Bê Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Vengın a

Sutunanê yoyın, dıym u hiriym dı fiilê ameyîşi şıxulyayo. Hiri heme sutunan dı zi anciyayış dı ferq esto. Sutuna yoyın dı *amêne*, yani *am+êne*, sutuna dıym dı *ameyêne*, yani *ame+y+ênê*, sutuna hiriym dı zi *omên*, yani *om+ên* şıxulyayi. Sutunanê yoyın u hiriym dı kokê fiili ra herfa vengın erziyaya u wesıla wexti ameya peyniya kokê fiili. Sutuna dıym dı kokê fiili ra çiyêk nêameyo eştış; wesıla *-êne* ameya peyniya fiili. Labelê fiil zi pê herfa vengın qediyeno, mo sebeb ra *-y* ya miyanci kota bıateyê kokê fiili u wesıl. Sutuna çarın dı kokê fiili pê herfa vengın qediyeno. Ina herf erziyaya u wesıl ameya peyniya cı. Sutuna pancın dı zi herfa *-ê* qey mê wexti ramotış ameya peyniya kokê fiili. La itya dı zi kokê fiili pê herfa vengın qediyeno. Riyê tidıma ameyîşê dı vengınan ra herfa miyanci ameya şıxulyayış.

	Çem ²⁰⁸	Gündüz ²⁰⁹	Beki ²¹⁰	Turgut ²¹¹	Pamukçu ²¹²	Teklîfê Ma
1.Y.O	Ez amêne	Ez ameyêne	-	Ez tersên	Ez şiyê	Ez ameyên
2.Y.O	Ti amêne	Ti ameyêne?	-	Tı tersên	Tu şiyê	Tı ameyên
3.Y.O./N	O amêne	O ameyêne	-	Wı tersên	O şiyê	O ameyên
3.Y.O/M	A amêne	A nêameyêne	-	Ya tersên	A şiyê	A ameyên
1.Z.O.	Ma amêne	Ma nêameyêne	Ma... omên	Ma tersên	Ma şiyê	Ma ameyên
2.Z.O.	Şıma amêne	Şıma ameyêne	Şıma ... dên pê	Şıma tersên	Şıma şiyê	Şıma ameyên
3.Z.O.	Ê amêne	Ê nêameyêne	-	Yi tersên	Ê şiyê	Ê ameyên

Tablo 43: Fiil Obje Nêgeno u Pê Herfa Vengın Qediyeno

²⁰⁸ Çem, r. 156.

²⁰⁹ Gündüz, r. 248

²¹⁰ Beki, r. 96.

²¹¹ Turgut, r. 121

²¹² Pamukçu, r. 324.

QISIMÊ YOYIN

LETEYÊ ÇARIN

4.WEXTO İSTİQBAL

Qey inê wexti nameyi *Demo Ameyox*²¹³ *Demewo Biroki*,²¹⁴ *Dema Omayı*,²¹⁵ ameyi şıxulyayış. Wexto istiqbal zi zê wextê inkayını pê partikel yeno ramotış. Fail ra pey partikela wexti yena, ay ra pey kokê wextê hira ê fiili yeno u pê wesıla şexısı girotış ancıyayışê fiili tamam beno.

Derheqê wextê istiqbali u inê wexti dı ancıyayışê fiili dı ixtilaf esto. Goreyê Deniz Gündüzi, wexto istiqbal miyanê Zazayan dı teyna fekê Siwerek dı şıxulyeno u heme fekanê binan dı antişê wextê hirayi, wextê inkayını u wextê istiqbali zêpi yo.²¹⁶ Gündüz, qey wextê isitkbalı partikela *-do* şıxulneno.

Goreyê Munzur Çemi, fekê zıme dı wextê istiqbali dı antişê fiili 2 qeyde beno. Qeydeyo verin zê wextê hirayi yo. Xura ino form fekê zıme dı formanê wextê inkayını ra zi yo form o.²¹⁷ Formê dıyın dı partikela wextê istiqbali reyna partikela wextê inkayını *-yo* ya, labelê itya dı fiil bedilyeno. Fiil pê formê emiri şıxulyeno u wesıla şexıs zi niyena peyniya cı wa.²¹⁸ Harun Turgut wextê hirayi u wextê istiqbali eyni form dı anceno.²¹⁹

Abdulaziz Beki wextê hirayi u wextê istiqbali yobinan ra nızd vineno, labelê her wexti, yo wexto xuser qebul keno.²²⁰ Goreyê Bekiyi qey wextê istiqbali 4 partikeli (*-do*, *-go*, *-o*, *-ıg*) şıxulyeni.²²¹ Fahri Pamukçu zi wextê inkayını, wextê hirayi u wextê istiqbali ciya ciya qebul keno. Pamukçu, qey wextê istiqbali partikela *-do* şıxulneno. Labelê partikeli ki cor dı qey wextê istiqbali şıxulyayi bê inan tor tay dınê partikeli wextê istiqbali esti.

²¹³ Çem, r. 150.

²¹⁴ Pamukçu, r. 298.

²¹⁵ Beki, r. 97.

²¹⁶ Gündüz, r. 216.

²¹⁷ Çem, r. 150.

²¹⁸ Çem, r. 151.

²¹⁹ Turgut, r. 104

²²⁰ Beki, r. 97.

²²¹ Beki, r. 98.

Înan ra yo, partikela *-ke* ya u mintıqaya Modan dı şıxulyena. Ê diyın zi partikela *-ko* ya u bınatyê Çolig u Diyarbekır dı şıxulyena. Feqet xebatanê gramere Zazaki dı heta eyro ca mi 2 partikelan nêdiyayo. Eger ma hemın bınci pıser Zazaki dı partikelanê wextê istiqbali hına tablokerdış beno mumkun.

Siwerek	Diyarbekır	Çolig	Çolig/Diyarbekır	Modan	Dersim
do	go	‘g/ıg	ko	ke	yo/o

Tablo 44: Partikeli Wextê İstiqbali

4.1. Wexto İstiqbal Dı Antışê Fiilan

Wexto istiqbal çar tabloyan dı kritik biyo.

4.1.1. Fiil Bı Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a

Tabloyê çoras u pancın dı qey wextê istiqbali ramotış sutuna yoyın dı partikela *-yo* şıxulyaya. Teyna rêza verin dı partikela *-o* şıxulyaya. Sutunanê diyın u pancın dı partikela *-do* şıxulyaya. Sutuna pancın dı yo istisna esta. Rêza newın dı partikel formê *-dê* dı şıxulyaya. Sutuna hiriyn dı partikela *-g* şıxulyaya. Ina sutun dı zi partikel biistisna rêza yoyın dı *-ıg* şıxulyaya. Sutuna çarın dı fiil formê wextê hirayi dı ancıyayo. Nuştoğ wextê hirayi u wextê istiqbali eyni form dı qebul keno.

	Çem ²²²	Gündüz ²²³	Beki ²²⁴	Turgut ²²⁵	Pamukçu ²²⁶	Teklifê Ma
1.Y.O/N	Ezo	Ez do	Ezıg	Ez	Ez do bura	Ez do
1.Y.O/M	biwanî	bîyara	bınusi	tersneno		Ez do
2.Y.O/N	Ti yo	Ti do	Tıg	Tı	Tu do bûrê	Tı do bıwani
2.Y.O/M	-	Ti do	-	Tı	-	Tı do bıwana
3.Y.O/N	O yo	O do	Wu-g	Wı	O do bûro	O do bıwano
3.Y.O/M	A yo	A do	Ya-g	Ya	A do bûro	A do bıwana
	biwano	bibero	bınuso	tersnenu		
	biwano	biwera	bınuso	tersnena		

²²² Çem, r. 151.

²²³ Gündüz, r. 212, 216.

²²⁴ Beki, r. 99.

²²⁵ Turgut, r. 105.

²²⁶ Pamukçu, r. 298.

1.Z.O.	Ma yo biwanîm e	Ma do bikerîme	Mag bînsi	Ma tersneni	Ma do bûm	Ma do bîwani
2.Z.O.	Şîma yo biwanê	Şîma do bîyarî	Şîmag bînsi	Şîma tersneni	Şîma do bûrê	Şîma do bîwani
3.Z.O.	Ê yo biwanên e	Ê do bîyarî	Yîi-g vîrazi	Yî tersneni	Ê dê wûenê ²²⁷	Ê do bîwani

Tablo 45: Fiil B1 Objeyo u Pê Herfa Bêveng Qediyeno

4.1.2. Fiil B1 Objeyo u Herfa Peyin a Fiili Vengin a

Sutuna çarın ê tabloyê çoras u şeşın dı fiilê ardışi şıxulyayo. Fiil formê wextê hirayi dı ancıyayo.

	M.Çem	D.Gündüz	A.Beki	H.Turgut ²²⁸	F.Pamukçu	Teklîfê Ma
1.Y.O/N	-	-	-	Ez un(o)	-	Ez do bıdo
1.Y.O/M	-	-	-	Ez un(a)	-	Ez do bıda
2.Y.O/N	-	-	-	Tı uni	-	Tı do bıdi
2.Y.O/M	-	-	-	Tı una	-	Tı do bıda
3.Y.O/N	-	-	-	Wı unu	-	O do bıdo
3.Y.O/M	-	-	-	Ya una	-	A do bıda
1.Z.O.	-	-	-	Ma uni	-	Ma do bıdi
2.Z.O.	-	-	-	Şîma uni	-	Şîma do bıdi
3.Z.O.	-	-	-	Yî uni	-	Ê do bıdi

Tablo 46: Fiil B1 Objeyo u Pê Herfa Vengin Qediyeno

4.1.3. Fiil Bê Objeyo u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a

Tabloyê çoras u hotın dı fail ra pey partikela wextê istiqbali ameya u dima fiili pê wesıla şexısi ancıyayi. Teyna sutuna çarın dı fiil zê wextê hirayi ancıyayo. Rêza newın ê sutuna pancın ê tabloyê çoras u pancın dı partikela wextê istiqbali formê -dê

²²⁷ Tabloyê 45m dı sutuna pancın dı qey şexısê zafomarê hiriyn “Ê dê wûenê” nuşto. Nuştışê fiilê ma cumle dı yew ğeleti êsena. Nuştışi antışanê binan dı formê bûr+wesıla şexısi şıxulnayı, labelê itya dı hem herfa -û zêd êsena hem zi fiil formê wextê hirayi dı ameyo antış. Xura nuştışi yona mewzu dı eyni fiil cumleya “Ê dê bûrê bê” dı zê formê wextê istiqbali şıxulnawo. r.301.

²²⁸ Turgut, r. 105-106.

dı şıxulya bi; labelê tabloyê çoras u hotn dı eyne ca dı partikel formê *-do* dı şıxulyaya.

	Çem ²²⁹	Gündüz ²³⁰	Beki ²³¹	Turgut ²³²	Pamukçu ²³³	Teklîfê Ma
1.Y.O/N	Ezo bêrî	Ez do bêra	-	Ez terseno	Ez do şıra	Ez do biterso
1.Y.O/M		Ez tersena				Ez do bitersa
2.Y.O/N	Ti yo bêrê	Ti do bêrî	-	Tı terseni	Tu do şırê	Tı do bitersi
2.Y.O/M	-	Ti do bêra	-	Tı tersena	-	Tı do bitersa
3.Y.O/N	O yo bêro	O do bêro	Wu-g bêro	Wı terseno	O do şıro	O do biterso
3.Y.O/M	A yo bêro	A do bêra	-	Ya tersena	A do şıro	A do bitersa
1.Z.O.	Ma yo bêrîme	Ma do şorî	-	Ma terseni	Ma do şım	Ma do bitersi
2.Z.O.	Şıma yo bêrê	Şıma do şorî	-	Şıma terseni	Şıma do şırê	Şıma do bitersi
3.Z.O.	Ê yo bêrê	Ê do şorî	-	Yi terseni	Ê do şırê	Ê do bitersi

Tablo 47: Fiil Obje Nêgeno u Pê Herfa Bêveng Qediyeno

4.1.4. Fiil Bê Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Vengin a

Tabloyê çoras u heştın dı teyna sutuna pancın dı misali esti. İtya dı fiili *biyayişi* şıxulyayo. Kokê fiili *-bı* yo. Labelê itya dı herfa vengina peyin kota u wesıla şexısı herında ay girota. Bı ino qeyde fiil anciyayo.

	Çem	Gündüz	Beki	Turgut	Pamukçu ²³⁴	Teklîfê Ma
1.Y.O/N	-	-	-	-	Ez do bıba nêweş	Ez do bıveciyo
1.Y.O/M				-	-	Ez do bıveciya
2.Y.O/N	-	-	-	-	Tu dê bıbê nêweş	Tı do bıveciyi
2.Y.O/M	-	-	-	-	-	Tı do bıveciya
3.Y.O/N	-	-		-	O do bıbo nêweş	O do bıveciyo

²²⁹ Çem, r. 151.

²³⁰ Gündüz, r. 212.

²³¹ Beki, r. 99.

²³² Turgut, r. 104.

²³³ Pamukçu, r. 298.

²³⁴ Pamukçu, r. 252.

3.Y.O/M	-	-	-	-	A do bıbo nêweş	A do bıveciya
1.Z.O.	-	-	-	-	Ma do bıbım nêweş	Ma do bıveciyi
2.Z.O.	-	-	-	-	Şıma do bıbê nêweş	Şıma do bıveciyi
3.Z.O.	-	-	-	-	Ê do bıbê nêweş	Ê do bıveciyi

Tablo 48: Fiil Obje Nêgeno u Pê Herfa Vengin Qediyeno

4.2. Hikayeya Wextê İstiqbali

Qey inî wexti ramotış zi faili ra pey partikela wextê istiqbali şıxulyena. Partikel ra pey partikela emiri *-bı*, dıma kokê wextê viyerteyê fiili u iney ra pey zi wesıla hikaye *-êne/-ênı/-ên* yena.

4.2.1. Hikayeya Wextê İstiqbali Dı Antışê Fiilan

Hikayeya wextê istiqbali çar tabloyan dı ameya kritikkerdiş.

4.2.1.1. Fiil Bı Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a

Tabloyê çoras u newın dı bê sutuna çarın heme sutunan dı faili ra pey partikela wextê istiqbali ameya -sutuna yoyın dı *-yo*, ê dıyın dı *-do* ê hiriym dı zi *-g-* ay ra pey wesıla emiri *-bı* ameya, dıma kokê wextê viyerteyi ê fiili u peyni dı zi wesıla hikaye ameya. Teyna sutuna çarın dı fiil formê hikayeya wextê hirayi dı anciyayo. Rêza verin a sutuna yoyın dı hına esêno ki herfa bêvenga partikel cı ra kota, faili teyna *-o* girota.

	Çem ²³⁵	Gündüz ²³⁶	Beki ²³⁷	Turgut ²³⁸	F.Pamukçu	Teklîfê Ma
1.Y.O	Mino biwendêne	Mi do bideştêne	Mı g bıwendên	Mı ardênı	-	Mı do bideştên
2.Y.O	To yo biwendêne	To do bideştêne	Tu g bıwendên	-	-	Tu do bideştên
3.Y.O./N	Ê yo biwendêne		Yi g bıwendên	-	-	Ey do bideştên
3.Y.O/M	A yo biwendêne	Aye do bideştêne	Yê g bıwendên	-	-	Ay do bideştên
1.Z.O.	Ma yo biwendêne		Ma g bıwendên	-	-	Ma do bideştên

²³⁵ Çem, r. 158.

²³⁶ Gündüz, r. 256.

²³⁷ Beki, r. 119.

²³⁸ Turgut, r. 123.

2.Z.O.	Şıma yo biwendêne	Şıma do bideştêne	Şıma g bıwendên	-	-	Şıma do bideştên
3.Z.O.	Înana biwendêne	Înan do bideştêne	Yını g bıwendên	-	-	Înan do bideştên

Tablo 49: Fiil B1 Objê yo u Pê Herfa Bêveng Qediyeno

4.2.1.2. Fiil B1 Objê yo u Herfa Peyin a Fiili Vengin a

Sutuna dıym ê tabloyê pancasın dı hikâyeya wextê istiqbali, çarçiwaya qeyde dı ancıyaya. Sutuna çarın dı fiil formê hikayeya wextê hirayi dı ancıyayo.

	Çem	Gündüz ²³⁹	Beki	Turgut ²⁴⁰	Pamukçu	Teklîfê Ma
1.Y.O	-	-	-	Mı tersnêmi	-	Mı do bıdayên
2.Y.O	-	-	-	-	-	Tu do bıdayên
3.Y.O/N	-	Ey do bıdayêne	-	-	-	Ey do bıdayên
3.Y.O/M	-	Aye do bıdayêne	-	-	-	Ay do bıdayên
1.Z.O.	-	-	-	-	-	Ma do bıdayên
2.Z.O.	-	-	-	-	-	Şıma do bıdayên
3.Z.O.	-	Înan do bıdayên	-	-	-	Înan do bıdayên

Tablo 50: Fiil B1 Objê yo u Pê Herfa Vengin Qediyeno

4.2.1.3. Fiil Bê Objê yo u Herfa Peyin a Fiili Bêveng a

Sutuna dıym ê tabloyê pancas u yoyım dı faili ra pey partikela wextê istiqbali ameya, dıma wesıla emiri verniya kokê viyerteyê fiili dı şıxulyaya u ancıyayişê fiili pê wesıla hikaye tamam biyo.

Sutuna çarın dı fiil formê hikayeya wextê hirayi dı ancıyayo. Qey wesıla hikayeya wextê hirayi ramotiş zi wesıla *-ên* şıxulyaya. Ze ku rêza verin a sutuna çarın a tabloyê pancasın dı zi êseno, eyni nuştoği qey hikayeya wexti ramotiş wesıla *-ênı* şıxulnawa.

²³⁹ Gündüz, r. 257.

²⁴⁰ Turgut, r. 122.

	Çem	Gündüz ²⁴¹	Beki	Turgut ²⁴²	Pamukçu	Teklifê Ma
1.Y.O	-	Ez do bikewtêne ra	-	Ez vındertên	-	Ez do bıvındertên
2.Y.O	-	Ti do nêkewtêne ra	-	Tı vındertên	-	Tı do bıvındertên
3.Y.O/N	-	O do bikewtêne ra	-	Wı vındertên	-	O do bıvındertên
3.Y.O/M	-	A do bikewtêne ra	-	Ya vındertên	-	A do bıvındertên
1.Z.O.	-	Ma do nêkewtêne ra	-	Ma vındetên	-	Ma do bıvındertên
2.Z.O.	-	Şıma do bikewtêne ra	-	Şıma vındertên	-	Şıma do bıvındertên
3.Z.O.	-	Ê do bikewtêne ra	-	Yi vındetên	-	Ê do bıvındertên

Tablo 51: Fiil Obje Nêgeno u Pê Herfa Bêveng Qediyeno

4.2.1.4.Fiil Bê Obje yo u Herfa Peyin a Fiili Vengın a

Tabloyê pancas u dıym dı qey wextê istiqbali sutuna yoyın dı partikela *-yo*, sutuna dıym dı partikela *-do*, sutuna hiriyın dı zi partikela *-g* şıxulyaya. Sutuna çarın dı fiil formê hikayeya wextê hirayi dı ancıyayo.

Sutunanê yoyın u dıym dı fiilê ameyişı şıxulyayo. Sutuna yoyın dı bınatayê wesıla emırı u kokê fiili dı herfa miyanci *-y* şıxulyaya, labelê sutuna dıym dı herfa miyanci nêşıxulyaya.

Sutuna hiriyın dı ancıyayışê fiilan dı timiyonêki êsena. Fiili *şıyayış* u *ameyiş* formanê *bışın* u *bumên* dı ancıyayi. Herında inan dı formanê *bışiyên* u *biameyên* şıxulnayış hetê qeydeyi ra bınêna munasıb êsena.

	Çem ²⁴³	Gündüz ²⁴⁴	Beki ²⁴⁵	Turgut ²⁴⁶	Pamukçu	Teklifê Ma
1.Y.O	Ezo bıyamêne	Ez do biameyêne	Ezı g bışın	Ez tersênı	-	Ez do biameyên

²⁴¹ Gündüz, r. 255

²⁴² Turgut, r. 123

²⁴³ Çem, r. 159.

²⁴⁴ Gündüz, r. 255.

²⁴⁵ Beki, r. 100.

²⁴⁶ Turgut, r. 122.

2.Y.O	Ti yo bîyamêne	Ti do biameyêne	-	Tı tersêni	-	Tı do biameyên
3.Y.O./N	O yo bîyamêne	O do biameyêne	Wu g bumên	Wı tersêni	-	O do biameyên
3.Y.O./M	A yo bîyamêne	A do biameyêne	-	Ya tersêni	-	A do biameyên
1.Z.O.	Ma yo bîyamêne	Ma do biameyêne	Ma g bışin	Ma tersêni	-	Ma do biameyên
2.Z.O.	Şima yo bîyamêne	Şima do biamêne	-	Şima tersêni	-	Şima do biameyên
3.Z.O.	Ê yo bîyamêne	Ê do biameyêne	-	Yi tersêni	-	Ê do biameyên

Tablo 52: Fiil Obje Nêgeno u Pê Herfa Vengın Qediyeno

VATEYO PEYİN

Ina xebat dı hiri diyalektanê Zazaki dı şıxulyayışê wextan ame tiveranayış. Miyanê diyalektan dı muşterekiyi u ferqi ameyi tesbitkerdış. Goreyê têkî nuştogın wexto hira u wexto inkayın eyni form dı ancıyeni. La ze ku ina xebat dı êseno mi wexti heme diyalektan dı ciya şıxulyayı. Heto bin ra derheqê wextê istiqbali dı zi munaqaşayêka hınayin esta. Reyna ino tez dı ma ra êseno ino wext zi heme diyalektan dı esto.

Ge ge eyni diyalekt dı zi ferqi esti. Mesela diyalekta merkez dı goreyê Harun Turguti wexto istiqbal çin o; labelê goreyê Abdulaziz Bekiyi ino wext esto. Reyna diyalekta zımeysi dı goreyê Deniz Gündüzi wexto inkayın çin o; feqet goreyê Munzur Çemi ino wext esto.

Zazaki dı nêrti-mayti zi esasanê pılanê zıwani ra yi. Miyanê diyalektan dı ino mewzu dı zi ferq esto. İtya dı zi eger qeydeyê zıwani rê diqet bıbo safıbiyayışê mesela bınêna beno rehet.

Yona mewzuyo muhim diyalektan dı kotışê herfan o. Elbet zıwanê qıseykerdışı dı zıwan qey şeniki tesaruf keno, herfan fineno. La nuştış dı ini vengın ramotış qey tesbitê qeydeyan muhim o. Herfi ki zıwanê qıseykerdışı dı koni nuştış dı bınusiyi, miyanê diyalektan dı ferqêko pil wera dıyeno.

Ina xebat, hem qey tesbitê wexti, hem zi qey ancıyayışê fiili muhimiya referansi mojnena ma. Eger referans bê Zazaki yona zıwan bo, tesbitê qeydeyan beno zor. Gramerê yo zıwani goreyê gramerê yona zıwani nuştış, bêşik beno sebebê xetayanê pılan. Labelê eger referans bı xu zıwanê Zazaki bo hem tesbitê wextan hem zi tesbitê qeydeyan beno rehet.

Serranê peyinan dı derheqê gramerê Zazaki dı xebati muhimi biyi. Labelê hema kêmasiyi esti. Kêmasiya pil, kêmasiya zıwanê muştereki ya. Eger xebatan dı matematikê zıwani rê diqet bıbo ino kêmasiyan ra bınêna lez xelısyayış beno mumkun.

BİBLİYOGRAFYA

- Aslanoğulları, Mehmet, “Lerch’in Zazaki Derlemelerinin Çevrim Yazımı ve Türlerine Göre Sözcüklerin Tahlili”, *Enstituya Zıwananê Ganiyan ê Universiteya Bingöli*, 2014. (Tezê Masteri)
- Asmêno Bêwayir, “Zazaca’da -ê Ünlüsünün Kullanımı ve Yazım Hataları”, *Çime*, Omar:4, 2006, r. 24-31.
- Beki, Abdulaziz, *Gramêr Zon Zazaki*, Neşirxaneyê Universiteya Bingöli, İstanbul 2015.
- Çem, Munzur, *Türkçe Açıklamalı Kirmancca (Zazaca) Gramer*, Deng Yayınları, Neşirê 2., İstanbul 2013.
- Çiftci, Hasan, *Uygulamalı Farsça Grameri*, Eser Ofset Basın Yayın Mat., Neşirê 2., Erzurum 2013.
- Gültekin, Sebahattin, *Ro Ser Zarawaya Kirmancki Xebata Grameri*, İstanbul Kürt Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2010.
- Gündüz, Deniz, *Türkçe Açıklamalı Kirmancca/Zazaca Dil Dersleri*, Vate Yayınları, Neşirê 3., İstanbul 2013.
- Jacobson, C. M., *Rastmustena Zonê Ma - Zazaca Yazım Klavuzu*, Tij Yayınları, İstanbul 2001.
- _____, *Zazaca Okuma Yazma El Kitabı*, Tij Yayınları, İstanbul 1999.
- Keskin, Mesut, “Zaza Dili”, *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi*, Serr:1, Cild:1, Omar:1, 2015, r.93-114.
- Lerch, Peter, *Forschungen über die Kurden und die iranischen Nordchaldäer*, Leopold Voss, Leipzig 1857-1858.
- Lezgîn, Roşan, *Dersê Ziwanî*, Roşna Yayınları, Diyarbakır 2012.
- Malmîsanij, M., “Dimilkî De Lêkerê Hevdudanî”, *Hêvî*, Omar:1, Paris 1983, r.67-82.
- _____, “Dimilkî Miyan Di Ciyaya Vatişan”, *Hêvî*, Omar:2, Paris 1984, r.86-103.
- _____, *Kurmancca ile Karşılaştırmalı Kirmancca (Zazaca) Dilbilgisi*, Vate Yayınları, İstanbul 2015.

_____, *Kürtçe 'de Ses Değişimi*, Vate Yayınları, İstanbul 2013.

Oğur, Serkan, *Farsça-Zazaca-Kurmancca Mukayeseli-Gramer ve Temel Sözlük*, Yazılama Yayınları, İstanbul 2014.

_____, *Zazakî/Kirmanckî Destûr (Gramer) Be Qesey Kerdenê*, Yazılama Yayınları, İstanbul 2014.

Pamukçu, Fahri, *Gıramerê Zazaki/Zıwanrêznayi*, Tij Yayınları, İstanbul 2001.

Paul, Ludwig, *Zazaki: Grammatik und Versuch einer Dialektologie*, Reichert Verlag, Wiesbaden 1998.

Selcan, Zülfü, *Grammatik der Zaza-Sprache: Nord-Dialekt (Dersim-Dialekt)*, Wissenschaft & Technik Verlag, Berlin 1998.

Todd, Terry Lynn, *A Grammar of Dimili*, University of Michigan, Michigan 1985.

Turgut, Harun, *Türkçe Açıklamalı Zazaca Dilbilgisi*, Tij Yayınları, İstanbul 2009.

Varol, Murat, "Cumhuriyetten Günümüze Zazaca'nın Eğitim Faaliyetleri İçerisindeki Durumu", *Turkish Studies*, Cild:10/3, 2015, r. 1069-1078.

Veroj, Seid, *Veracêkerdena Gramerê Zazakî û Kurmancî/Hevberkirina Gramera Zazakî û Kurmancî*, Ava Yayınları, İstanbul 2014.

Zerteng, Pankisar, "Zazakiyê Ezirgani û Dıyarbekır", *Tirêj*, Omar:3,1980, r.7-15.